

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
 Jog- és Államtudományi Kar Könyvtára
 Lett. napló: Lsz.: 13879.
 Csoport: szám.

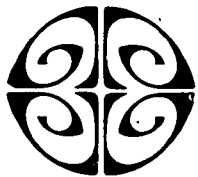
578
76677

A DEBRECZENI M. KIR. TUDOMÁNYEGYETEM
 JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK
 VÉLEMÉNYES JELENTÉSE

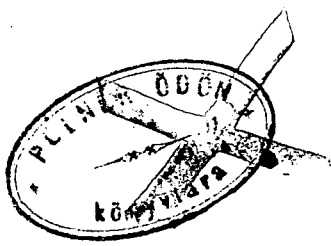
A JOGI OKTATÁS REFORMJA

☘ TÁRGYÁBAN ☘

A 156,669—1914. SZÁMU VALLÁS-ÉS KÖZ-
 OKTATÁSÜGYI MINISZTERI LEIRATRA

~~SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM~~
~~Állam- és jogtudományi Könyvtára~~
 Lett. napló száma:

DEBRECZEN, 1915.

DEBRECZEN SZÁBAD KIRÁLYI VÁROS KÖNYVNYOMDA-VÁLLALATA. sz. 1215—499.

~~Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és kézirattudományi Osztály~~
~~Leltári szám: 70389/11~~
~~1993 JUN 21~~

Tartalomjegyzék.

1. A kar véleményes jelentése.

<i>I. Általános szempontok.</i>	Oldal
a) Kötelező leckelátogatás, kötelező colloquium	7
b) A hallgatóval való foglalkozás többi módjai	11
c) Asszistensek	13
<i>II. Tanulmányi rend.</i>	
1. Általános vezérelvek.	
a) A magánjog, mint a jogi oktatás gerince	14
b) Egyes tárgyak elhagyása, korlátozása, újak felvétele	17
c) Tantárgyak óraszámja	18
d) Tanulmányi idő és annak beosztása általában	19
e) A hallgató kötöttsége a kötelező tárgyak sorrendjét illetően	20
2. A tantárgyak csoportosítása.	20
<i>III. Vizsgarend.</i>	
1. Alapvizsgák.	
a) Általános elvek	29
b) Tárgyak csoportosítása	29
2. Szigorlatok.	
a) Jog- és államtudományok különválasztása ; államvizsgák	30
b) Általános szabályok	32
c) Felavatási értekezés	33
d) Szigorlati tárgyak csoportosítása	34
<i>IV. Jogakadémia</i>	35
<i>V. Leckepénzek kérdése</i>	38
Összefoglalás	38

2. Kisebbségi különvélemény a kari jelentés II. 1. e),
 II. 2., III. 1. b) és III. 2. d) pontjai ellen.

	Oldal
A) Kötelező tárgyak sorrendje és csoportosítása a tanulmányi rendben; különösen: a jogtörténelmi disciplinák elhelyezése	41
B) Alapvizsgálati rend	45
C) A hallgató kötöttsége a kötelező tárgyak sorrendjét illetőleg	44
D) Szigorlati rend	46

A DEBRECZENI M. KIR. TUDOMÁNYEGYETEM JOG- ÉS
ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK

VÉLEMÉNYES JELENTÉSE

A JOGI OKTATÁS REFORMJA TÁRGYÁBAN

A 156,669—1914. SZÁMU V. ÉS KÖZOKT.-ÜGYI MINISZTERI LEIRATRA

(Megállapított a jog- és államtudományi kar 1914 december 16-iki üléséből kiküldött és dr. Kun Béla, dr. Tóth Lajos és dr. Kiss Géza ny. r. tanárokból álló bizottság jelentése s dr. Tóth Lajos bizottsági kisebbségi különvéleménye alapján az 1915 február 23-án tartott kari ülésében.)

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Kegyelmes Urunk!

Nagyméltóságodnak 156,669/1914—IV. sz. alatti magas rendeletében karunkhoz intézett és a jogi oktatás reformját illető elvi kérdésekre vonatkozólag a következőkben van szerencsénk tiszteletteljes véleményes jelentésünket előterjeszteni:

A fölvetett elvi kérdések részint a jogi oktatás tanulmányi rendjét (2., 3., 4., 5. sz. kérdések), részint pedig a vizsgálati rendszert (1., 7. és 8. sz. kérdések) érintik, ezek mellé járul még a szóban forgó kérdésekkel közvetlenül és szorosan nem összefüggő 6. számú kérdés, mely a leckeépítések helyreállításának mikéntjére vonatkozik. Szükséges mindennek előtt is kiemelnünk, hogy minden tekintetben magunkévá tesszük Nagyméltóságodnak azt a kiindulási pontját, mely jelenlegi jogi oktatásunk eredménytelenségét állapítja meg. A több oldalról úgyszólván évtizedek óta fölpanaszolt bajok: a tételes jogok ismeretének hiánya, a gyakorlati jogi élet terén ellátott hivatás betöltésére szükséges képzettség hiánya, ma éppúgy fennállanak, mint valaha. Kétségtelen tehát, hogy oly gyökeres reformra van szükség, mely nem elégedhetik meg olyan kísérletezésekkel, melyek csupán a vizsgálati rendszernek javítására irányulnak, hanem

amely magának a tanulmányi rendszernek észlelhető hiányain is megfelelő eszközökkel segíteni törekszik. Első és legszükségesebb tennivaló tehát a tanulmányi reform és ennek következménye kell, hogy legyen a megállapítandó irányeszmék menetéhez simuló vizsgálati rend.

Előre kell bocsátanunk mindenek előtt azt a szerény nézetünket, hogy a jogi oktatás reformjának sikere szoros összefüggésben áll a középiskolai oktatás megfelelő reformjának keresztülvitelével. Anélkül, hogy e nagyfontosságú problema részleteinek elemzését — hivatlanul — megkísérelnők, csupán azt az óhajunkat legyen szabad jeleznünk, hogy az egész oktatásnak az a rendszere volna megvalósítandó, mely szerint a tanuló többet gondolkoznék és kevesebbet emlézne. Emellett nagyobb mértékben kellene fölkarolni egyes társadalomtudományi alapismeretek tanítását. Mindezek következtében az egyetemre kerülő ifjú sokkal nagyobb általános műveltséggel rendelkeznek a jogi ismeretek hathatós befogadására, ami azután az egész egyetemi oktatás sikerén lényegesen lendítene. Emellett a jelenleg kötelező bölcsészeti és történelmi collegiumok hallgatása is fölöslegessé válnék s ezzel a jogi tárgyak intenzívebb oktatására több idő jutna, mire különben később még rá fogunk térni.

I.

Általános szempontok.

Mielőtt most már magára az egyetemi tanulmányi rend mikénti átalakítására kerülhetne a sor, mulhatlanul szükséges egyes alapvető szempontoknak nem is annyira felvetése (mert hisz jól ismert és sokszor hangoztatott dolgokról van szó), mint inkább komoly megvalósítása. Enélkül a legtökéletesebb tanulmányi rend is céltalan és meddő marad. Ez a szempont a megállapítandó kötelező collegiumoknak *tényleges* hallgatása, azaz megszüntetése annak a ma — sajnos — immár úgyszólván szabállyá vált állapotnak, hogy a joghallgató az előadásokra csupán beiratkozik, de nem jár el. Ismételjük, nem elvi változtatásról van itt szó, mert ez a mai áldatlan helyzet az alakilag fennálló szabályokkal ma is ellenkezik, de sürgetnünk kell az előadások látogatásának kényszerét sanctionáló komoly intézkedéseket, melyek véglegesen gátat vetnének a jelenleg tapasztalható, valóban tűrhetetlen visszaéléseknek.

a) Kötelező leckelátogatás, kötelező colloquium.

A bécsi cs. kir. tud. egyetem jogi- és államtudományi kara a szóban forgó és — úgy látszik — Ausztriában hasonlóan tapasztalható kóros állapotokkal foglalkozván, („Die Neugestaltung der rechts- und staatswissenschaftlichen Studien in Österreich. Beschlüsse und Anträge der rechts- und staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien. Veröffentlicht von ihrem derzeitigen Dekane Prof. Dr. Hans Sperl. Wien u. Leipzig. Franz Deuticke 1914.) ezek okai gyanánt az egyetemi oktatáson kívül álló és igen mélyreható társadalmi s részben az állami kormányzatot is érintő kóros szimptomákat jelöl meg. Rámutat ugyanls arra a mozzanatra, hogy az egyetemi hallgatóság kötelességérzetének folytonos csökkenése az államkormányzat némely igazságtalan intézkedéseire és a társadalom közfelfogásának ezekkel összefüggő romlottságára vezetendő vissza. A joghallgató — úgymond — nem tartja érdemesnek lelkiismeretesen teljesíteni kötelességét, sem az előadások szorgalmas látogatása, sem pedig az egyes disciplinák alapos elsajátítása terén, mert az életben azt tapasztalja, hogy a hivatali pályán való előmenetelnél szorgalmának és képzettségének méltó jutalmát úgy sem fogja elnyerni. Az egyes állások betöltésénél a legfontosabb, döntő szempont amúgy is a protekció, hisz lépten-nyomon tapasztalhatják, hogy a legkülönbözőbb illetéktelen (politikai, vagy egyéb) befolyások következtében a legselejtesebb képzettségű elemek vajmi gyakran szorítják le a legkiválóbb pályázókat. Ezért azután egészen természetes, hogy a hallgatóságnak nagy többsége fölösleges nyűgnek tekint minden leckelátogatási és tanulási kötelezettséget, túlesni igyekszik minél hamarabb és minél könnyebb szerrel a vizsgálatokon, hogy mielőbb boldogulni tudjon, amint lehet, az életben. Mindaddig, míg az államkormányzat az illetéktelen protekció folytán uralkodó igazságtalanságokon nem segít, egyáltalában nem lehet a tanulmányi rend komolyságát helyreállítani.

A magunk részéről ezt a felfogást végső következtetéseiben nem tudjuk osztani. Éppen, mert a közéletnek sajnálatos hibáival számolnunk kell, épp azért kell minden rendelkezésre álló eszközzel és a legerélyesebben gondoskodni arról, hogy hanyag és tanulatlan elemek, kik csakugyan nem képzettségük és szakbeli arravalóságuk, hanem különféle összeköttetések révén vélnek az életben előhaladhatni, az előadások szorgalmas látogatásának, valamint félévi elő-

menetelük tanúsításának hiányában a félév elvégzését bizonyító indexlezáráshoz és így annak idején végbizonyítványhoz egyáltalában ne jussanak. Ennek pedig elengedhetetlen előfeltétele a *kötelező leckelátogatás* és minden egyes kötelező tárgyból a kötelező félévi colloquium. A kötelező leckelátogatás elvét a lehető legszigorúbb ellenőrzés mellett kell keresztülvinni. Komolyan és kérlelhetetlenül kell alkalmazni azt a szabályt, hogy a leckelátogatás hiánya a félév elvesztését vonja maga után. Épp ily következetesen kell keresztülvinni a kötelező colloquium rendszerét is. A colloquium sikeres tanúsítása az index aláírásának szükségképeni előfeltétele legyen. E szabályoknak tényleges keresztülvitele részben segíteni fog azokon a visszasságokon, melyekre a bécsi egyetem jogi kara utalt. A főiskolai tanulmányi rendnek ez a megóvandó komolysága már a képesítés megszerzésének lehetetlenné tétele által akadályozza meg a hivatlan elemeknek előretörését és így — azt hisszük — e kóros jelenségek orvoslása tekintetében (melyeknek részletezésébe természetesen egyáltalán nem akarunk bocsátkozni), az egyetemi oktatás jelzett javítása a prius és a szóban forgó fonákságok kiirtása a posterius.

Meg vagyunk győződve, hogy az egyetemről kikerülő ifjúság gondolkozásmódjára és ezzel a főiskolai végzettségű intelligens társadalom szellemére is jótékony befolyással lesz az egyetemi oktatási rendszer komolyságának ily megóvása. Ha tehát tisztában is vagyunk azzal, hogy ezzel még magán a főbajon korántsem segítettünk, de legalább a magunk hatáskörében megteesszük azt, amit a cél elérése érdekében lehet.

Azok a nehézségek, melyekbe e rendszernek alapos végrehajtása netalán ütköznék, múlhatatlanul elhárítandók. Itt első sorban a nagyobb létszámú egyetemeknek ú. n. túlsúfoltságaval kell foglalkoznunk. Bizonyos, hogy a leckelátogatás ellenőrzése, valamint az összes beírt hallgatóknak megcolloquáltatása könnyen megvalósítható kis létszám mellett, de annál nehezebben tömegesebb hallgatóság esetében. Sőt egyenesen lehetetlenné válik ennek az elvnek lelkiismeretes keresztülvitele olyan auditoriumok mellett, minők a budapesti egyetemnek egyik-másik tanszékénél előfordulnak. Ámde igen helyesen indul ki Nagyméltóságod abból, hogy kell lenni módnak e túlsúfoltság megszüntetésére. A túlsúfoltság megszüntetése alatt korántsem szabad azt értenünk, hogy talán az egyes egyetemek hallgatóságának létszáma tekintetében fennálló aránytalanság

lényegesen csökkenthető volna. Ha így fognók fel a kérdést, úgy a szóbanforgó bajokon tényleg sohasem segíthetnénk. Annyt remélni lehet, hogy a következő leckelátogatás és colloquálás elvének szigorú érvényesítése a budapesti egyetemről a vidéki egyetemekre, illetőleg jogakadémiákra fog terelni egy bizonyos létszámot, t. i. azokat, akik *kizárólag* csak abból az okból iratkoztak be Budapesten, mert az in absentia való hallgatás lehetőségében bíztak. Meg fognak tehát szünni azok a kirívó esetek, melyeket ma lépten-nyomon tapasztalhatunk, t. i. hogy egyesek pl. Kassán, vagy Nagyváradon, tehát oly városokban, melyekben jogakadémia van, tartózkodnak, ott vállalnak foglalkozást, de a fővárosban iratkoznak be a jogra, mert az illető vidéki városban köztudomású, hogy mellékfoglalkozásuk folytán leckelátogatási kötelezettségüknek eleget tenni egyenesen képtelenek.

Ha tehát e visszasságon segítettünk is, ezzel a tényleges túlsúfoltságnak kérdésünk szempontjából tekintetbe jövő akadályát korántsem hártottuk el, hisz csupán névleg beiratkozott, de valójában in absentia szereplő „hallgatók“ elterelését sikerült elérni. Hogy a budapesti egyetem tényleges hallgatóságának *számbajövő* része vidéki egyetemekre terelődjék, arra minden igyekezet mellett sem számíthatunk. Már magában véve a főváros intelligens lakosságának nagy száma a hallgatóság oly állandó contingensét jelenti, mely mindenkor sokszorosán felül fogja múlni bármely vidéki egyetem hallgatóságának létszámát. Így tehát a túlsúfoltság csökkentését célzó intézkedések nem irányulhatnak arra, hogy valamely egyetem hallgatóságának abszolút létszáma lényegesen csökkentessék, hanem csakis arra, hogy egy-egy rendszeres kötelező collégiumnak hallgatósága ne lehesen oly aránytalanul nagy számú, hogy ezáltal a leckelátogatás ellenőrzése, valamint a kötelező colloquium rendszerének keresztülvitele lehetetlenné váljék. Azon, hogy pl. a budapesti egyetem jogi karának 800—1200 első éves joghallgatója ne legyen, segíteni alig ha lesz lehetséges. Vidéki egyetemeink hallgatóságának létszáma bizonyára emelhető oly intézmények létesítésével, melyek a megélhetést, valamint a tanulmányok folytatását könnyítik (internátusok, college-ek, stb.) de már eleve számolnunk kell azzal, hogy ez intézmények bárminő intenzív fejlesztése sem fog a jelenleg tárgyalt kérdés szempontjából lényeges változást előidézni.

De éppen nem várhatunk semmit oly megoldási módoktól, melyek a budapesti egyetem létszámát a tan-, vagy vizsgadíj aránytalan

felemelésével, vagy más hasonló rendszabállyal igyekeznének erőszakosan leszoritáni. Eltekintve attól, hogy már elvi szempontból sem tudnánk helyeselni olyan tanulmányi rendet, mely ne azonos intézkedéseket tartalmazzon valamennyi egyetemre nézve, hanem bármilyen tekintetben és bármelyikre nézve is kivételt tegyen, teljesen céltalannak is tekintenénk minden ilyen kísérletet, mert sokkal mélyebb oka van a budapesti egyetem nagyobb mérvű látogatottságának, mintsem az ily eszközökkel leküzdhető volna. Így azután ezek a rendszabályok csak méltánytalanul sújtanak mindazokat a szegénysorsú egyéneket, kik személyes viszonyaiknál fogva azután is csak a budapesti egyetemre iratkoznának be, a hallgatóságnak Budapestről való elterelése azonban egyáltalán nem sikerülne. De, ez nem is szükséges, csupán azon kell segíteni, hogy ez a nagy létszámú hallgatóság ne egy, vagy két collégiumban zsúfolódjék össze, hanem annyi collégium között oszoljék meg, amennyi mellett az illető hallgatósággal lelkiismeretesen és alaposan foglalkozni és valamennyi hallgató szorgalmát és előmenetelét ellenőrizni lehessen. Hogy mekkora legyen az a maximális létszám, melyen felül egy-egy tanár által hirdetett, kötelező collégium hallgatósága ne emelkedhessék, e tekintetben konkrét proposíciót nem óhajtunk tenni, csupán jelezni óhajtottuk azt a véleményünket, hogy a kérdéses túlszűfolttság megszüntetése kellő számú parallel tanszéknek felállításával történhetik meg.

Súlyosabb akadályt jelent a kötelező leckelátogatás következetes keresztülvitelére nézve azoknak a szegénysorsú hallgatóknak helyzete, kik ezáltal életfentartásuk lehetőségétől fosztatnának meg. Kétségkívül szem előtt kell ugyanis tartanunk társadalmunk szegénységét és így azt a jelenséget, hogy hallgatóinknak elég tekintélyes része egyetemi éveinek végzésével egyidejűleg életfentartásáról, sőt akárhányszor még családjának ellátásáról is kénytelen gondoskodni. Következétesen alkalmazni ezekkel szemben a felállított elvet, nem egy esetben annyit jelentene, mint előhaladásában megakasztani olyan egyént, ki egyébiránt hajlamánál és tehetségénél fogva nagyon is méltó volna a jogi képesítés elérésére. Ennek az egyébiránt arravaló elemnek lehető támogatása érdekében nézetünk szerint is kivételt lehetne tenni, de csakis és szigorúan ezek javára, nehogy a kivételes kedvezményt az a hanyag és nem odaváló elem, mely azt semmiféle módon meg nem érdemli, szintén a maga hasznára fordíthassa. Nézetünk szerint megengedhető volna tehát, hogy

a tanári kar kivételesen egyes, oly szegénysorsú hallgatókat, kik egyfelől szegénységüket (és különösen azt a körülményt, hogy életfenntartásuk céljából multhatatlanul szükséges mellékfoglalkozásuk őket az összes kötelező collégiumok szorgalmas látogatásában gátolja) minden kétséget kizáró módon bizonyítani képesek, másfelől pedig a megelőző félévben a kötelező tárgyakból jeles előmenetelt tanusítottak (az I. évesek első félévénel ezt a jeles érettségi bizonyítvány pótolhatná), egyes collégiumok látogatásának ellenőrzésénél enyhébb elbírálásában részesítse. Magától értetődik, hogy ez a kivételes elbánás csak egyes rendszeres collégiumokra vonatkozhatnék, semmi esetre sem volna azonban kiterjeszthető a majd alább részletezendő praktikumokra.

b) A hallgatóval való foglalkozás többi módjai.

A kötelező colloquiumok behozatalával és szigorú alkalmazásával már meg volna téve az első lépés arra nézve, hogy meglegyen a mód a közvetlen érintkezésre tanár és hallgató között. De ennél az első lépésnél, mely különben is első sorban a hallgató előmenetelét van hivatva megítélni és így inkább a vizsgáztatás és minősítés kategóriájába tartozik, még nem lehet megállni. Lehetővé kell tenni, hogy a hallgató a rendszeres collégiumok rendjén elsajátítandó ismeretek megszerzésében a colloquiumon és vizsgán kívül is igénybe vehesse a szakavatott vezetés jótékony, irányító hatását, sőt intézményileg kell gondoskodni arról, hogy minden rendszeres kötelező lecke mellett megfelelő gyakorlati collégium is tartassék, azaz minden tanár kötelezve legyen ily gyakorlatok tartására és egyes ily gyakorlatok minden hallgatóra nézve kötelezők legyenek. E gyakorlatoknak 3 kategóriája volna alkalmazandó, u. m. a repetitoriumok, praktikumok és semináriumok.

A *repetitorium* a tananyag egyszerű átisméllésére való, valamint arra, hogy ez ismétlés kapcsán a tanár közvetlen meggyőződést szerezhessen egyes nehézségekről, melyek a rendszeres előadás egyes részeinek megértése körül felmerültek. A hallgatónak nyíljék alkalma, minden tartózkodás nélkül, bátran megkérdezhetni bármit, amit esetleg nem értett meg, a tanár pedig közvetlenebb módon és népszerűbben magyarázhassa meg azokat az elvont fogalmiakat, melyekkel elméleti előadásaiban foglalkozott. A repetitorium az enemű collégiumoknak legalsóbb rendű válfaja, mely épp ezért

természetszerűen csakis a legelső évfolyam rendszeres leckéinek kiegészítéséül volna beállítandó.

A III. semestertől kezdve többé már nem nyerne alkalmazást, hanem átadná a helyét a *practicumnak*, melynek feladata volna az egyes tantárgyak anyagának *gyakorlati alkalmazása*. Különösen nagy súlyt kellene fektetni azokra a practicumokra, melyek a gyakorlati jogalkalmazás szempontjából fontos disciplinák mellé sorakoznak. A következő tárgyú practicumokat véljük megvalósítandóknak:

a magánjog,

kereskedelmi- és váltójog,

polgári törvénykezési jog,

büntetőjog és eljárás,

közigazgatási jog köréből vett gyakorlatokat, valamint

a római jogi exegeticumot (tekintettel a magyar magánjogra).

Köztudomású az a rendkívül örvendetes eredmény, melyet az ilyen practicumokkal a németországi egyetemeken elérni sikerült. Főlöszlegesen tartjuk e practicumok lényegét és különféle előnyeit behatóan fejtegetni: a hazai és külföldi irodalom e kérdéseket minden oldalról oly alaposan megvitatta, hogy ezúttal már ismert dolgoknak ismétlésébe volnánk kénytelenek bocsátkozni. Csupán arra a körülményre óhajtunk közelebbről rámutatni, hogy e practicumokon az ifjakat úgy szóbelileg, mint írásbelileg foglalkoztatni kellene. A szóbeli megvitatás könnyen áttekinthető, egyszerű gyakorlati jogesetekre vonatkoznék. ez a foglalkozás egyben a repetitorium célját is szolgálná, de azonfelül a recipiált elvont jogfogalmak gyakorlati alkalmazását s ezáltal a gyakorlati jogérettel való összefüggését volna hivatva szemléltetni. Emellett azonban írásbeli dolgozatok is készítenők volnának, még pedig részint olyanok, melyeket az ifjak mindjárt óra alatt oldának meg, részint pedig bonyolultabb jogi kérdéseket tárgyzó oly munkák, melyek elvégzése a hallgatók otthoni feladata volna. Ilyen módon a practicum mindjárt bevezetné az ifjút úgy a világos és értelmes jogászai előadás, mint a szabatos fogalmazás művészetébe, miáltal a jelenlegi jogi oktatásnak oly hiányán volna segítve, ami miatt gyakorlati szakemberek az egyetemről kikerülő ifjakkal szemben talán leginkább szoktak panaszkodni.

Megjegyezzük, hogy fölötte kívánatosnak tartanók, ha mód volná nyújtva úgy az egyetem, valamint az ezen kívül álló tényezők részéről arra nézve, hogy e practicumokban jogvégzett és már jogi pályán működő egyének is minél nagyobb számban vegyenek részt.

Végül a tudományos búvárkodás bevezetéséül szolgálának a *semináriumok*, még pedig magától értetődőleg csak ama kiválasztottak számára, kik már megszerzett ismereteik gazdagságánál, valamint tehetségüknél fogva arra alkalmasoknak bizonyulnak és akik egyúttal a tudományos munkálkodás módszerét elsajátítani törek-szenek. Míg tehát az összes fentmegnevezett practicumok hallgatása valamennyi hallgatóra nézve föltétlenül kötelező, addig a semináriumnál annak csupán hirdetése lehet kötelező a tanárra nézve, melybe az önként jelentkezők közül a tanár csak azokat venné föl, akiket a jelzett föltételek alapján erre alkalmasnak tart.

A semináriumi oktatás általános elvei annyira közismertek, míg részletes kivételének módozatai annyira a vezető egyénisége szerint váltakoznak, hogy mindezekről tüzetesebben megemlékez-nünk meddőnek tartanók. Ha már a practicumokban való rész-vételt kívánatosnak tartottuk végzett egyének számára, még sokkal fokozottabb mértékben áll ez a semináriumi működésre nézve, mint amellyel a valóban érdemesek részére az ú. n. „továbbképzés“ kérdése a legszerencsésebb megoldást nyerne.

c) Assistensek.

Nyomatékosan hangsúlyozni kívánjuk mindeme gyakorlati col-légiumok kapcsán, hogy bármimemű segédtanári személyzetnek (assis-tensek, adjunctusok stb.) igénybevételét *mellőzendőnek* tarjuk. Az alapvető tárgyaknál alkalmazott kötelező gyakorlatok szerepe, mint épp főntebb kiemeltük, oly nagy fontosságú, e gyakorlatoknak ve-zetése és irányítása oly annyira jártas és tapasztalt szakembert igényel, hogy kezdő embereknek szerepeltetése az egész intézmény áldásos hatását fölötte kétségessé tenné. Szem előtt tartva a várat-lanul fölmerülő kérdéseknek egész özönét, valamint a legbonyolul-tabb problémáknak meglepetésszerű felmerülését, elképzelhetjük azt a kínos helyzetet, melybe az ily gyakorlat tapasztalatlan vezetője lépten-nyomon kerülhet. Bízvást elmondhatjuk, hogy egy practi-cumnak megfelelő vezetése sokkal képzetebb, tapasztaltabb és tehetségesebb egyént feltételez, mint akár a legmagasabb színvona-lon tartott rendszeres előadás, mely utóbbinál elvégre is kitartó szorgalom és gondos előkészülés az egyéni találékonyságot és ere-deti tehetséget sokban pótolhatja. Nyilvánvaló tehát, hogy a prac-ticumnak akár a legtanultabb assistensre való bízása is azt tulaj-

donképeni jellegéből vetköztetné ki s azt legjobb esetben is egyszerű repetitoriummá sülyesztené. Arra a célra pedig, hogy az egyébiránt a tanár vezetése alatt végbemenő gyakorlatokon az assistensek pld. a dolgozatok csoportosítása és elreferálása, a vita egyes eredményeinek összefoglalása stb. révén segédkezzenek, szintén egészen fölösleges ezt az intézményt meghonosítani, mert a szóban forgó szerepet épp didaktikai szempontból sokkal célszerűbb magának az auditoriumnak képzetesebb és előrehaladottabb tagjaival betölteni. Ihering Rudolf világhírű és úttörő jelentőségű practicumai óta mai napig így fogták és fogják fel a kérdést a német facultások legelső emberei, kiknek gyakorlataiban a résztvevők rendszerint csoportokba osztályoztatnak, minek alapján a vélemények első bírálata és a viták bizonyos részben való lefolytatása magának a hallgatóságnak legkiválóbb tagjai részéről történik, ami a practicumoknak jogvégzettek részéről való látogatottsága esetében épen könnyen lesz keresztülvihető.

Hogy pedig a semináriumi oktatásnál mennyire nem lehet szó segédtanárok igénybevételéről, az ezek után talán nem szorul különösebb bizonyításra. Talán még nagyobb képtelenség volna ezt az intézményt a colloquimok és vizsgáztatás terén igénybe venni. Ez gyakorlatilag végelemzésben arra vezetne, hogy a rendes tanár tanítását a segédtanár bírálná felül. Úgy hogy az egyedüli repetitorium volna a segédtanár alkalmazhatóságának egyetlen területe, ezért azonban aligha volna érdemes az egész intézményt beállítani.

II.

Tanulmányi rend.

1. Általános vezérelvek.

a) A magánjog, mint a jogi oktatás gerince.

Áttérve most már maguknak az egyes kötelező tárgyaknak kérdésére, legelső irányító elvként kívánjuk hangoztatni az alapvető tárgyaknak minél intenzivebb művelését, azaz mellőzését annak a jelenlegi tanulmányi rendünkben észlelhető extensitásnak, mely fölötte sok kötelező tárgynak felhalmozásában s nagyrészt egyenlő elbírálásában jelentkezik, valóban fundamentális tantárgyaknak arány-

talán elhanyagolásával. Az egész jogi oktatás gerincévé a *magánjog*-nak művelését kell tenni: oly tétel ez, melynek elvi helyességét tüzetesebben igazolni nem szükséges, mert azt ma már mindenki belátja és jogi oktatásunk reformjának legutóbb történt megvitatása folyamán is mindenki kivétel nélkül hangsúlyozta. Ellenben igenis szükséges, hogy ezt az elvet végre már ne csak elvileg hangoztassuk, hanem tényleg komolyan keresztül is vigyük. Tarthatatlan és úgyszólván az összes modern kulturállamok jogi oktatási rendszerében egyedül álló a magánjognak az az elhanyagolt helyzete, mely nálunk ma tapasztalható és melynek következtében normális eset, hogy a hallgató összesen két féléven át hallgat öt-öt órában magyar magánjogot, de éppen nem kivételes eset az sem, hogy csak egy féléven át teszi ezt. A magyar magánjogi collégium felvétele kötelezővé teendő legalább is 4 féléven keresztül oly módon, hogy ezáltal a hallgatónak alkalma nyíljon úgy az egész anyagnak minden részletében áttekinthető, rendszeres átvételére, mint pedig az egyes tanoknak mélyített és alaposabb, dogmatikus tanulmányozására.

Kétség tárgya sem lehet, hogy a *római jog* collégiuma csakis a *magánjogi* oktatásnak szerves kiegészítő része. Tehát az egész collégium merőben céltalan időtöltéssé devalválódnék, amennyiben ettől a céltől a legesekélyebb mértékben is eltérne. A római jog jelentősége magánjogi dogmatikájának csiszoltságában, kristálytiszta kialakultságában és befejezettségében rejlik, úgyszintén abban a körülményben, hogy általános jogtétellei és vagyoni jogi, különösen kötelmi-jogi vonatkozású rendelkezései az összes modern jogrendszerek közös alapjául (mintegy modern *ius gentium*) szolgálnak. Mindezekhez járul az a megbecsülhetetlen tanulság a mai magánjog alkalmazása szempontjából, melyet a római jogtudósoknak a *Corpus Juris*-ban található jogeset-eldöntései követendő példaképpen nyujtanak. Mindezekből önként folyik, hogy a római jogi collégiumnak — bárhová helyeztessék is — ezeket a mozzanatokat kell kiaknáznia. A tárgynak merő félreismerése volna ellenben a római jog oly vonatkozásainak is a *kötelező* tananyagba való felvétele, melyek, mint pl. a római közjog, közigazgatási jog, büntetőjog stb. e szem előtt tartandó tancéltól távol esnek. Épp így nem szabad e tárgyat merőben jogtörténeti vonatkozású kérdések számára felhasználni, mint aminő pl. a tiszta római jog u. n. elsődleges alakulású intézményeinek jogtörténeti fejlődése. Bár ez az archaeologizáló irány ma már szeren-

esére kihaltak tekinthető s hatásának legfeljebb utoisó maradványai észlelhetők, mindazonáltal szükségesnek tartjuk a jelzett tancél minél jobb biztosítása érdekében a rendszeres collégium címét „Római magánjog“-nak nevezni, az azzal összekötött practicum címe pedig: „Római jogi exegeticum, tekintettel a magyar magánjogra“ volna. Ha egyik-másik professor a maga esetleges irodalmi működésével kapcsolatosan egyúttal tanítását is egynémely, tisztán történeti vonatkozású kérdésnek óhajtja szentelni, megteheti ezt külön speciál collégiumok útján, de ne fordítsa erre az összes hallgatóság magánjogi képzését szolgáló kötelező főcollégiumra szánt idő legcsekélyebb részét sem.

A római jogi collégium mellett a fentebb említett modern magánjogi collégiumok adnák meg a hallgatónak azt az alapképzettséget, mely nélkül a magánjog szakjogi disciplináinak (kereskedelmi jog, váltó jog stb.) teljes átértése és elsajátítása el sem képzelhető. Ha napjainkban általános a panasz, hogy oly kevés képzett kereskedelmi jogász található az egyetemről kikerült ifjak között, ebben legalább is annyi része van az általános magánjogi alapképzettség hiányának, mint a szóban forgó szak jog esetleges elhanyagolásának. Hogy azonban a modern általános magánjognak ez az intenzív oktatása és így az a lehetőség, hogy minden hallgató legalább is 4 féléven keresztül vehessen magánjogi főcollégiumot, megvalósítható legyen, ehhez föltétlenül szükséges, hogy állandóan, megszakítás nélkül, párhuzamosan két magánjogi főlecke hirdettessék, melyek közül az egyik inkább a magánjog elemeinek könnyedébb modorban tartott s mintegy bevezetésül szolgáló szemléltetésére szorítkozzék, a másik pedig a tananyag alaposabb dogmatikai elmélyítésének volna szentelve. Itt kifejezetten és nyomatékosan kell hangoztatnunk, mint speciálisan egyetemünket érintő, valóban égető szükségletet: *még egy magánjogi tanszéknek mielőbbi beállítását.* Oly tárgyi szüksége ez egyetemünknek, melynek kielégítése okvetlenül meg kell, hogy előzzön minden más, a fokozatos fejlesztés elvei szerint igazodó pótlást és fejlesztést. Egy magánjogi katedra még gyökeresebb reform hiányában sem lehet elégséges a civilistikai oktatás igényeinek és követelményeinek ellátására; az u. n. ausztriai magánjogi tanszék sem szolgálhat régi egyetemeinken ma már más célt, mint éppen azt, hogy a magánjogi oktatás követelményei még a mai extenzív rendszer mellett is kellően kielégítve legyenek.

b) Egyes tárgyak elhagyása, korlátozása, újak fölvétele.

Az alapvető jogi tárgyak intenzívebb művelésének érdekében való helyes időbeosztás szükségessé teszi egyes ma kötelező tárgyaknak mellőzését. Ez a filozófiai karon hallgatandó történelmi és bölcsészeti (ethikai) disciplinákra vonatkozik. E tárgyak fölvétele vagy mérő förmálítás, mint ma a gyakorlatban rendszerint és ez esetben teljesen fölösleges, vagy pedig az illető leckék szorgalmas látogatását eredményezi, mely esetben az ifjút oly lecke számára vonjuk el a jogi studiumoktól, melyet első sorban nem az ő kiképzésének szempontjából adnak elő. A joghallgató általános műveltségéhez tartozó történelmi és filozófiai alapismereteket már a középiskolában kell megszerezni. Ha azok a szempontok, melyeket fentebb a középiskolai oktatás reformja kérdésének érintésénél kiemelünk, a hazai és világtörténelem, valamint a filozófia propedeutika gimnasiális tanításában kellő méltánylásban részesülnek, a bölcsészeti facultáson hallgatott collégiumok kérdése elintézettnek tekinthető.

A jelenlegi jog- és államtudományi kötelező collégiumok közül elhagyandónak véljük a „bevezetés a jog- és államtudományokba” című, a jogakadémiákon a hallgatókra nézve kötelező collégiumot, mint amelynek még akkor is, ha azt a tancélnak teljesen megfelelőleg fognák föl, csak úgy volna értelme, ha az az I. évfolyam tantárgyait megelőzőleg pl. a tanév megkezdése előtti néhány héten keresztül adatnék elő, amiről természetesen még csak szó sem lehet. Annál kevésbbé érdemes fentartani e collégiumnak közönségesen szokásos előadási módját, mely felületes jog- és államtudományi encyclopaedia felét igyekszik nyújtani oly hallgatóság számára, melynek az illető tanszakokról még halvány sejtelme sincs.

Ezenfelül a mai pénzügyi jogi disciplinát véljük, mint önálló szaktárgyat, mellőzendőnek; mert annak tudományos alapelvei részint a közigazgatási jog, részint pedig a pénzügytan kapcsán jutnak kifejtéshez, míg ezek levonásával a tárgy egyszerű törvényismévé minősül. Ezt szem előtt tartva, mellőznők a mai pénzügyi jog című collégiumot és tennők helyébe „a pénzügytant a pénzügyi joggal”.

Amint ezeken kívül egy kötelező tárgynak elhagyását sem javasoljuk, épp úgy nem proponáljuk egy új kötelező tárgynak felvételét sem. Nem jelenti u. i. új disciplina alkalmazásba vételét a jog-

történet tanítására vonatkozó ama véleményünk, hogy ne csak a „magyar jogtörténet, különös tekintettel az európai jogfejlődésre“, hanem kifejezetten az európai jogtörténet is kötelező tárgyként szerepeljen. Magától értetődik, hogy nem valami egységes és szerves összefüggésben álló európai jogfejlődés előadására gondolunk — ily szemlélet merőben irreális képzeteken alapulna —, hanem igenis értjük a mai európai kulturállamok fundamentális intézményeinek történelmi kialakulását, melynek ismertetésénél nem a sok adatnak felhalmozására, hanem a történelmi összefüggésnek és a fejlődés általános irányelvének jellemzésére kellene gondot fordítani.

Ugyanitt említjük föl az egyházjog disciplinájának helyzetét is, mint amely tárgy létjogosultsága ellen is történtek támadások. Így különösen azon az alapon, hogy annak anyagát ma már egyes, más kötelező tárgyak szívták föl, így közjog, közigazgatási jog stb. Ez a felfogás nézetünk szerint félreismeri az egyházjog disciplinájának lényegét. Nem csak arról van itten szó, hogy a tételes jogrendszernek az egyházak jogéletével kapcsolatban lévő szabályait megismertessük, hanem annak a nagy kulturtörténelmi értéknek felhasználásáról és a jogi képzés terén való érvényesítéséről, melyet az egyházjogi intézmények történelmi kialakulásának ismerete nyújt és amely a jogtörténelmi oktatás szükséges kiegészítő része.

c) Tantárgyak óraszámja.

Ami egyes tárgyak óraszámának bővítését, avagy korlátozását illeti, e tekintetben az a nézetünk, hogy lehetőleg minden egyes kötelező lecke heti 5 órában adassék elő; ennél nagyobb óraszámú collégium egyáltalán ne is legyen, viszont egyedül a 3 órás nemzetközi jog legyen kisebb. Ebből következik a római jogi collégiumnak 8 órásból 5 óras tárggyá való korlátozása. Didaktikai szempontból kívánatosnak tartjuk, hogy a hallgató egy és ugyanazon napon ugyanabból a tárgyból több órát ne hallgasson. E mellett azt is irányadó elvnek tekintjük, hogy a hallgatók túlságosan magas heti órászámmal ne terheltessenek. A kellően alkalmazott practicumok, valamint egyes részletkérdések beható tárgyalását célzó speciálcollégiumok lesznek hivatva kielégíteni azt a szükségletet, melyet egyes tárgyak tekintetében akár a szaktanár, akár pedig az illető tárgy iránt különös érdeklődéssel viseltető hallgató esetleg érezni fog. Nagyon kívánatosnak

tartjuk, hogy a speciálcollégiumok tartása — jogi oktatásunk mai életében ez az ügyszólván divatból kiment intézmény — minél sűrűbb alkalmazást találjon. A tudományok specializálódásának mai korszakában főlöszlegesen különösebben hangsúlyozni, hogy egyes fontos problémáknak valóban tudományos művelése mennyire megköveteli e collégiumok virágzását. A fejlődésnek ez az iránya erőteljes magántanári succrescentia fejlődését föltételezi: az eredményes semináriumi oktatás, valamint a magántanári képesítésnek helyes kezelése lesznek hivatva e cél elérését, hathatósan elősegíteni.

d) Tanulmányi idő és annak beosztása általában.

Az intenzív oktatás további előföltétele a megfelelő időtartam. Felmerült a kérdés, nem kellene-e az évfolyamok számát 4-ről 5 évre felemelni? Ennek kétségkívül meg volna az az előnye, hogy egyes félévek aránytalan túlterhelése nélkül is idő jutna úgy az összes alapvető tárgyak beható, rendszeres előadására, mint megfelelő számú kötelező gyakorlat számára. Ha ilyen irányú javaslatot még sem teszünk, ennek oka kizárólag társadalmunk szegénységének méltánylásában rejlik. Méltán lehetne attól tartani, hogy a jogi pályának ez a megnehezítése aránytalan anyagi terheket róna egyesekre, sőt nem egy esetben egyébiránt arra való elemeket egyenesen visszatartana ettől a pályától. Ha azonban a tanulmányi időnek ily felemelését nem is proponálhatjuk, viszont okvetlenül eltörlendőnek tartjuk annak a kedvezménynek a lehetőségét, hogy 7 félév alatt végezni lehessen. A tanulmányi időnek ilyen csökkenése a tárgyak egyes félévekre való oly összezsúfolását eredményezi, mely az intenzív oktatás elveivel sehogy sem egyeztethető össze. Ha ilyen kedvezmény egyáltalán alkalmazást nyerhet, úgy arról csakis a *joggyakorlatban eltöltendő idő* rovására lehet szó.

A tanulmányi időnek célszerűbb kiaknázását nagy mértékben elősegitené továbbá a semesterek célszerűbb időbeosztása. Helyesnek találónk, ha félévbeosztásunk a nálunk régebben érvényben volt rendszerhez térne vissza s ezáltal egyszersmind a német birodalmi és osztrák egyetemek semester-beosztásával egyeznének meg. A jelenlegi ú. n. téli félév túlságos rövidsége érezhetően áll útjában annak, hogy az előadó tárgyába kellőképpen behatolhasson. A szorgalmi idő megszakitása már is bekövetkezik, alighogy kellő lendületbe jött volna, míg az októberben kezdődő és február

végével befejeződő téli félévet igen eredményesen lehetne értékesíteni. A javasolt változtatás azon felül nagy mértékben könnyítené meg egyes hallgatóink számára az említett külföldi egyetemek fölkeresését, azáltal, hogy ott eltöltött félévük az egész tanulmányi időbe könnyebben volna beilleszthető.

e) A hallgató kötöttsége a kötelező tárgyak idejét és sorrendjét illetően.

A tanulmányi idő kihasználásának és beosztásának részletezése szorosan összefügg maguknak az egyes tantárgyaknak sorrendjével és csoportosításával. A hallgató kötöttsége tekintetében az az álláspontunk, hogy az egyes tárgyaknak a tanulmányi rendben való elhelyezését vagy óraszámát megváltoztatni ne lehessen. A tanulmányi rendnek általunk proponált felépítése ugyanis a kifejtendő elvi alapokon nyugszik. Ha ezek az elvi alapok helyesek, vállalni kell a rajtok nyugvó beosztást, mint megváltozhatatlant. A tanszabadság elve nem mehet odáig, hogy a hallgató egy helyesen fölépített tanulmányi rendet felforgathasson. Különben is ez a fölforogtatás az esetek legnagyobb részében nem valamely mélyebb megfontolás, valamely tárgy vagy tárgycsoport iránti különös hajlandóság, vonzalom szülötte. A tanszabadság elve e tekintetben az esetek legnagyobb részében tudvalevőleg úgy érvényesül, hogy jól-rosszul összeállított antiquáriusi útmutatók vagy itt-ott való kérdőközlés alapján történik a szabadon hagyott tárgyak ide vagy oda helyezése, míg a véletlen játékból kihagyott tárgyak miniszteri engedelemmel hallgatottaknak vétetnek, hogy az absolutorium kiadható legyen. Helyesen a hallgató szabadsága a speciál-collégiumok és a semináriumok megválasztására szorítkozzék csupán.

Következik ezekből az is, hogy a jogi tanulmányoknak a nyári félévvel való elkezdését sem tartjuk megengedhetőnek.

2. A tantárgyak csoportosítása.

A tárgyak *csoportosításának* elvi alapja tekintetében a következőket vagyunk bátrak előadni:

I. Mindjárt az első tanulmányi évre véljük elhelyezendőnek a gyakorlati nemzetgazdaságtant, mint amely a társadalom gazda-

sági jellegű életviszonyaival foglalkozik és a statisztikát, mint amely a társadalmi tömegjelenségekkel s a bennük jelentkező törvényszerűségekkel foglalkozik. Szükséges ugyanis, hogy ezekkel megismerkedjék a hallgató, mielőtt a vonatkozó jogszabályoknak beható tárgyalására a sor kerülne.

A gyakorlati nemzetgazdaságtan és a statisztika illetén elhelyezésének előnye az is, hogy a hallgató olyan jelenségekkel foglalkozik tudományosan, amelyekben eddig is benne élt, így a már ismeretből halad az ismeretlen felé, minnek folytán örömmel és könnyen tanul.

A mondott tárgyak segélyével ilyképen mindjárt az első éven nyert ismeretek a későbbi tanulmányi években a társadalomtudományokban, különösen az elméleti nemzetgazdaságtanban és a politikában elméleti háttérrel nyernek, a társadalomgazdasági életviszonyokra vonatkozó ismeretek pedig a jogi pálya bevégeztével a kötelező gyakorlati évek alatt további gyakorlati ismeretekkel egészítetnek és illetve egészítendőek ki.

De ezekkel a társadalomgazdasági életviszonyokat és illetve társadalmi tömegjelenségeket s a bennük megnyilvánuló törvényszerűségeket tárgyaló tudományokkal egyidejűleg előadandók volnának bizonyos elemi jogszabályok is. Az életviszonyok és a jogszabályok ugyanis nem különíthetők el élesen egymástól. Jó, ha az életviszonyok ismertetésével parallel tárgyalatnak elemi jogszabályok is. Maguknak az életviszonyoknak a megismerése is így teljesebb lesz.

Ezeknek az elemi jogszabályoknak a tárgyalásánál pedig helyesnek látszik olyan joganyagot venni alapul, mely a hallgatóhoz a legközelebb áll. Ilyen nyilván a tételes magyar magánjog és a tételes magyar közjog. Az előbbin kifejtendőek volnának a magánérdekű életviszonyokra vonatkozó elemi szabályok (a magánjogiak ugyanis), utóbbin a közérdekű életviszonyokra vonatkozó szabályok (a közjogiak ugyanis). Egy rég letűnt világnak bármily mesterileg kiképzett joganyagát, nevezetesen a római jogot venni alapul az elemi magánjogi szabályok tárgyalásához nem volna helyes. Ezzel egy idegen világba van átlökve a hallgató, melybe magát beleképzelni nem tudja, miért is kedvetlenül s nehezen tanul.

A jog tudvalevőleg nem más, mint az emberi életviszonyok szabályozója. Ilyképen mindjárt az első éven megismerkednék a hallgató az emberi életviszonyokkal (legalább azok egy részével) s az elemi jogszabályokkal (legalább azok egy részével).

II. Ezután következzenek a jogszabályok közelebbi, beható tárgyalása. És pedig olyképen, hogy a magánérdekű és a közérdekű életviszonyokra vonatkozó joganyag egymással parallel haladjon. Ez a két joganyag egymással parallel haladva, a hallgatót egész tanulmányi pályáján végig kísérje úgy, hogy ne legyen egyetlen tanulmányi esztendő, melyben akár az egyik, akár a másik matéria előadása hiányoznék. Parallel kell haladnia a két (magánérdekű és közérdekű életviszonyokra vonatkozó) joganyagnak, hogy a közöttük való kapcsolódások ilyképen szemlélhetők legyenek. A mai tanulmányi rendben sem helyes, hogy a negyedik éven kizárólag közjogi studiumok adatnak elő.

A jogszabályoknak ezen beható, közelebbi tárgyalására van szánva a második és a harmadik tanulmányi esztendő, amikor azonban — ugyancsak a kapcsolódások szemlélhetése végett társadalomtudományok is előadatnak, a második éven az elméleti nemzetgazdaságtan, a harmadikon a politika.

Az egyes tárgyak közelebbi elhelyezésére a következő elvek legyenek irányadók: mindenkor megelőzze az anyajog a szakjogát, az anyagi jog alaki jogát, a joganyag a vonatkozó practicumokat és semináriumokat.

III. A tanulmányi idő végére pedig jöjjenek az ú. n. „betetőző tárgyak“, amilyenek a római jog, mint a magánjogi joganyag dogmatikai csiszolója, a jogbölcseészet, mint amelynek sikeres tanítása a joganyag egészének ismeretét föltételezi és a jogtörténet, mint amelyet sikerrel tanítani, mielőtt az intézmények, melyeknek történetéről épen szó van, a hallgató előtt ismereteseek lennének — lehetetlen. E kérdésekre egyébként az egyes tárgyak vizsgálatánál a későbbiekben még visszatérünk.

IV. Mindezek alapján ime vannak: kezdő tárgyak, milyenek a gyakorlati nemzetgazdaságtan, statisztika, magyar magánjog alapjai, magyar közjog; vannak betetőző tárgyak, milyenek a római jog, jogbölcseészet, jogtörténet; a közepe pedig az egésznek nagy egészben a tételes joganyag, a fentebbi elvek szerint s rendben. Hozzáteve, hogy itten a magánjogi anyagra különös súly fektetendő s hogy a büntetőjog a magánjogi és közjogi ismeretek után — a harmadik éven — helyezendő el.

V. Ami már most az egyes tárgyak elhelyezését közelebbről illeti:

A gyakorlati nemzetgazdaságtan csakugyan az első éven

adandó elő, mert hogyan tanulja a jogszabályokat az, aki nem tudja, hogy mik azok a javak, mi a vagyon, mi az érték, mi a munka, mi a tőke, mi a vállalat, mi a forgalom, csere, pénz, ár, jövedelem, munkabér, tőkekamat, kamatláb, kereskedelem, tőzsde, valuta, bankügylet stb., stb., mely jeleiségek ugyanis épen a gyakorlati nemzetgazdaságtanban szoktak előadatni.

A magyar magánjog, kezdve mindjárt az első éven, tárgyalva itt alaptanaiban. Nem az általános tanok csupán. Az egész joganyag, de csak alaptanaiban, vagyis csak ú. n. elemi szabályok.

A harmadik féléven tovább magyar magánjog, nevezetesen az anyag behatóbb tárgyalása és pedig részben együtt a kereskedelmi joggal, részben megelőzve a kereskedelmi jogot, hogy a szükséges kapcsolódások szemlélhetők legyenek. A hatodik féléven újból magyar magánjog, hogy az ötödik féléven előadott váltójoggal és az ötödik és hatodik féléven előadott polgári törvénykezési joggal a kapcsolódások szemlélhetők legyenek. Íme szándékosan — az iménti kapcsolódások lehetőségére tekintettel — van a magyar magánjog behatóbb tárgyalása szétosztva a harmadik és a hatodik félév között. De ilyképpen a magyar magánjog négy féléven át kötelezőleg hallgattatnék. Indokoltá teszi ezt a már fentebb kifejtettek szerint az, hogy a magánjog tudvalevőleg a jogi stúdiumok gerince, indokoltá teszi a tételes magyar magánjog nagy gyakorlati jelentősége, végül indokoltá teszi különösen a magyar általános polgári törvénykönyv küszöbön álló megalkotása. Kívánatos ugyanis, hogy ezt a kiváló jelentőségű alkotást egy, magánjogilag a lehetőség szerint kiképzett jogász nemzedék vigye át az életbe.

De a magánjogi anyag illetően favorizálása nem is volna példátlan. Ausztriában s Németországban is a jogi oktatás középpontja a magánjog. Franciaországban három év a jog s mind a három évben adatik magánjog, mely mind a három évben vizsgatárgy is.

Kétségtelen azonban — ismételjük —, hogy a magyar magánjognak *ilyen terjedelemben való előadásához egyetemünkön egy új magánjogi tanszéknek a felállítása föltétlenül szükséges*, ami egyébként a mai tanulmányi rend mellett is felette kívánatos.

Kérdés, nincs-e korán *a kereskedelmi jognak* a második éven való előadása? A második év első feleében is a magyar magánjog két féléven való hallgatása után a harmadik féléven való hallgatásával egyidejűleg adatnék elő a kereskedelmi jog. És pedig ebben az első félévben nyilván a kereskedelmi jog általános tana, a ke-

reskedelmi társaságok joga és a kereskedelmi jog közigazgatási része adatnék elő. A második félévben pedig a magyar magánjognak immár három féléven át való hallgatása után a kereskedelmi jog különös része: a kereskedelmi ügyletek tana bátran előadható. A váltójog a harmadik éven nyilván jó helyen van.

Ugyancsak nyilván jó helyen van a *polgári perrendtartás* a harmadik éven, három félévi magánjog hallgatása után s illetve a harmadik év második felében a negyedik félévi magánjoggal együtt.

A *római jog* mikénti elhelyezése azon fordul, hogy milyen szerepet szánunk neki. Ha olyan materiának tekintjük, amelyen az elemi jogszabályok fejtendők ki, úgy bizonyára a tanulmányi idő elejére helyezendő el. Ámde erre a célra a fentiek szerint sokkal alkalmasabb a magyar magánjog, mint amely a hallgatóhoz közelebb áll. De nem is ez valójában a római jog hivatása. Hivatása az, hogy mint a magánjogi dogmatica betetőzője, csiszolója szerepeljen. Ahhoz pedig, hogy ezt a hivatását betölthesse, a magánjogi dogmatica előrement ismerete szükséges. Minél több az előrement magánjogi dogmatica, annál tökéletesebben tölti be a római jog a maga hivatását, mint dogmaticai csiszoló, annál inkább képes kifejteni ebben a hivatásában a maga pompáját. Ezért legjobb a római jogot a tanulmányi idő végére, a negyedik esztendőre elhelyezni. Hogy a római jog, ha csak önmagában vesszük, ha mintegy öncélnak tekintjük, vagyis csupán a saját tanai minél tökéletesebb kifejthetésére gondolunk — a legjobb helyen van a negyedik tanulmányi éven: ez egészen bizonyos. De íme a legjobb helyen van itt akkor is, ha nem önmagában vesszük, ha nem öncélnak tekintjük, ha a többi magánjogi studiumok szempontjából való jelentőségét vesszük is, vagyis, ha mint dogmaticai csiszolót állítjuk is magunk elé. Ilyképen mintegy betetőzője a tanulmányi évek magánjogi studiumainak s egyben erős, biztos fundamentuma a szigorlati és gyakorlati évek magánjogi studiumainak. Minden esetre erősebb, biztosabb fundamentum, mintha az első, vagy akár a második éven adatik elő.

Átérve a közjogi studiumokra:

A *magyar közjog* az első éven van elhelyezve. De az eddigi rendtől eltérőleg, két féléven át adandó elő. És pedig heti öt órában. Behatóbb tárgyalásához a felsőbb évfolyamok számára special collegiumok, a jelesebbek számára pedig semináriumok lesznek tartandók.

A magyar közigazgatási jog a második éven, a magyar közjogi ismeretek után adatik elő. Ugyancsak két feléven át heti öt órában. Ez a joganyag terjedelmét, kiváló gyakorlati jelentőségét véve, szükséges. Manapság általános a panasz a közigazgatási tisztviselőknek a közigazgatási jogban való járatlansága miatt. Kívánatos, hogy a közigazgatásnak küszöbön álló reformja után az állami életnek ez a nagy jelentőségű ága az eddiginél tanultabb kezekbe jusson.

A *pénzügytan* a pénzügyi joggal együtt volna előadandó, hogy az államgazdaságtan és a tételes pénzügyi jog közötti kapcsolódások ilyenképen szemlélhetőek legyenek. És pedig előadandó volna a negyedik feléven közjogi és közigazgatási jogi ismeretek után s illetve közigazgatási jogi ismeretekkel együtt. Átszorítani a pénzügyi jogot a közigazgatási jogba nem volna jó, módfelett megnövelné ennek úgy is nagy anyagát. Egészen elejteni épen nem volna helyes. Óraszámát redukálni — ha a pénzügytannal összefogva, heti öt órában adatik elő — lehetetlen.

A *politika* a nemzetgazdaságtani és statisztikai s illetve közjogi és közigazgatási jogi studiumok után, a harmadik éven és pedig a mai rendnek megfelelőleg egy feléven át adatnék elő. Szétosztani a közjog és a közigazgatási jog között nem volna helyes.

Az *anyagai büntetőjog* a harmadik éven, magánjogi és közjogi ismeretek után heti öt órában, két feléven át, a *büntető eljárás* a harmadik év második felében ugyancsak heti öt órában adatnék elő.

Az *egyházjog* a mai rendnek megfelelőleg a negyedik éven és tehát a közjogi studiumok után, két feléven át, heti öt-öt órában volna előadandó. A negyedik éven helyezendő el az egyházjog nemcsak azért, hogy a közjogi összes studiumok után adassék elő (mely utóbbiak ismerete előtt ugyanis kellő sikerrel tanítani alig lehet) —, hanem materiájának jogtörténeti jelentőségére tekintve is. E tekintetben ugyanis ugyanaz áll reá, mint magára a jogtörténetre, mely utóbbi pedig a mindjárt következők szerint a negyedik éven van a legjobb helyen.

A *jogbölcseészet*, mint amelynek sikeres tanítása az egész joganyag ismeretét feltételezi, a negyedik éven egy feléven át heti öt órában adatnék elő. Ugyancsak itt a negyedik éven volna elhelyezendő a nemzetközi jog is heti három órával.

A *jogtörténetet*, mint a jogintézményeknek a történetét, csupán akkor lehet sikerrel tanítani, ha a hallgató azokat a jogintéz-

ményeket, melyeknek a történetéről épen szó van, ismeri. Ezért a jogtörténet szükségképen a negyedik évre helyezendő. Ha a jogtörténetet az első éven hagyjuk, lehetetlen feladat elé állítjuk a hallgatót. Olyasvalaminek a történetét kell tanulnia, mit nem ismer, igen sokszor előtte teljesen ismeretlen fogalmakkal kell operálnia, mi az eredményre szükségképen károsan hat vissza. De a jogtörténetet a második éven helyezve is el, csupán a magánjognak és a közjognak, mint az első éven már előadott materiáknak a történetét lehetne olyan, amilyen sikerrel tanítani, a harmadik éven előadandó materiáknak, így tehát a polgári törvénykezési jognak, vagy akár a büntetőjognak a története egyáltalán nem volna sikerrel tanítható.

Amennyi történeti matéria az egyes studiumoknak, magánjognak, büntetőjognak stb. az előadásához szükséges, az az egyes professorok által bevihető és be is viendő az anyagba a jogtörténet egészének előrement hallgatása nélkül is.

A historiai háttér ismeretének kiváló nagy jelentősége hozza épen magával, hogy a jogtörténet olyan helyre tétessék, hol csakugyan sikerrel lehet tanítani, ahol erős és biztos alapját képezi a további tanulmányoknak.

A jogtörténettel is ugyanaz a helyzet, mint a római joggal, meg a jogbölcészettel. Nem csupán önmagában véve, mintegy öncélnak tekintve van a legjobb helyen a negyedik éven, hanem a többi studiumokra tekintve is, anyagát, mint ezeknek történeti alapját véve is. Ha a jogtörténetet a negyedik éven helyezzük el, erős, biztos alapját képezi a további tanulmányoknak, melyre bizton építhetni.

A kérdés valójában ez: melyik a jobb, a tanulmányi idő elejére elhelyezve a jogtörténetet egy ködös előképpel bocsájtani a hallgatót a tanulmányi évekbe, vagy pedig a tanulmányi idő végére elhelyezve, biztos, erős történeti alappal bocsájtani a szigorlati évekre és ki az életbe.

Ami a jogtörténet előadását közelebről illeti, az első feléven az európai jogtörténet, a másodikon a magyar jogtörténet adandó elő. Mindkét helyütt nyilván nem csupán a közjogi, hanem a magánjogi intézmények története is előadandó.

A *speciális jogok* közül főleg a mezőgazdasági jog, a csőd-jog, a telekkönyvi rendtartás, a kihágási jog, a rendőri eljárás volnának előadandók.

Az osztrák polgári törvénykönyvnek külön, önálló collégiumban való előadása, különösen a magyar általános polgári törvénykönyvnek megalkotása után mellőzendő volna.

VI. Ime a tárgyak nincsenek uniformizálva. Vannak egy féléves, két féléves, több féléves tárgyak. Egy félévesek: gyakorlati nemzetgazdaságtan, elméleti nemzetgazdaságtan, statisztika, pénzügytan a pénzügyi joggal, váltó jog, politika, büntető eljárás, jogbölcselet, nemzetközi jog. Két félévesek: magyar közjog, kereskedelmi jog, közigazgatási jog, polgári perrendtartás, anyagi büntetőjog, római jog, egyházjog, jogtörténet. Több féléves: a magyar magánjog.

VII. Mindezek alapján a joghallgatók tanrendje kötelezőleg a következő:

I. félév.

Gyakorlati nemzetgazdaságtan	heti	5 óra.
Magyar magánjog alaptanai	heti	5 óra.
Magyar közjog	heti	5 óra.
	Összesen heti	15 óra.

II. félév.

Statisztika	heti	5 óra.
Magyar magánjog alaptanai	heti	5 óra.
Magyar közjog	heti	5 óra.
	Összesen heti	15 óra.

III. félév.

Elméleti nemzetgazdaságtan	heti	5 óra.
Magyar magánjog	heti	5 óra.
Magyar kereskedelmi jog	heti	5 óra.
Magyar közigazgatási jog	heti	5 óra.
	Összesen heti	20 óra.

IV. félév.

Magyar kereskedelmi jog	heti	5 óra.
Magyar közigazgatási jog	heti	5 óra.
Pénzügytan a magyar pénzügyi joggal	heti	5 óra.
Magyar magánjogi practicum	heti	2 óra.
	Összesen heti	17 óra.

V. félév.

Magyar polgári törvénykezési jog	heti	5 óra.
Magyar váltójog	heti	3 óra.
Politika	heti	5 óra.
Magyar anyagi büntetőjog	heti	5 óra.
Magyar közigazgatási jogi practicum	heti	2 óra.
		Összesen heti 20 óra.

VI. félév.

Magyar magánjog	heti	5 óra.
Magyar polgári törvénykezési jog	heti	5 óra.
Magyar anyagi büntetőjog	heti	5 óra.
Magyar büntető perjog	heti	5 óra.
Magyar magánjogi practicum	heti	2 óra.
Magyar kereskedelmi jogi practicum	heti	2 óra.
		Összesen heti 24 óra.

VII. félév.

Római magánjog	heti	5 óra.
Jogbölcészet	heti	5 óra.
Európai jogtörténet	heti	5 óra.
Egyházjog	heti	5 óra.
Magyar polgári törvénykezési jogi practicum	heti	2 óra.
Magyar büntetőjogi practicum	heti	2 óra.
		Összesen heti 24 óra.

VIII. félév.

Római magánjog	heti	5 óra.
Magyar jogtörténet	heti	5 óra.
Egyházjog	heti	5 óra.
Nemzetközi jog	heti	3 óra.
Római jogi exegeticum, (tekint. a magyar magánjogra)	heti	2 óra.
		Összesen heti 20 óra.

III.

Vizsgarend.

1. Alapvizsgák.

a) Általános elvek.

Az első félév végén a hallgatónak minden kötelezett tárgyból colloquálni kell. A második félév végén csak azokból a kötelezett tárgyakból kell colloquálni, melyek nem vizsgatárgyak. Nem volna ugyanis indokolt, hogy valaki ugyanazon tárgyból az egyik héten colloquáljon, a másik héten pedig vizsgázzék.

Az első, második és harmadik tanulmányi év végére egy-egy alapvizsga helyeztetnék el, hogy ilyenképen a hallgatótól a tanulmányokban való előmenetel számonkéressék.

Fentartandó a mai vizsgálati rendnek az az intézkedése, mely szerint alapvizsgát csak azon a főiskolán lehet letenni, melyen a jelölt a vizsgára jogosító félévek közül az utóbbi félévet hallgatta.

Annak a rendelkezésnek pedig, mely szerint az alapvizsgákat legkésőbb a megfelelő félév elején (szeptember-, illetőleg januárban) okvetlenül le kell tenni, ne csak az a sanctiója legyen, hogy ellenkező esetben az illető félév a tanulmányi időbe nem számítatik be, hanem az is, hogy a jelölt az illető félévet köteles legyen tényleg *megismételni*, azaz újból az illető tárgyakat hallgatni.

Az alapvizsgákon mindig az azon évben hallgatott tárgyakból vételnék ki a vizsgálat. És minthogy a tanulmányi rend szerint a különmemű tárgyak együtt hallgattatnak, az egyes alapvizsgálatokon is szükségképen különmemű tárgyak szerepelnek. És a tanulmányi rendben és az ennek folyamán felvett alapvizsgákon a különmemű tárgyaknak ez az egymás mellé helyezése helyes is, célja nyilván az, hogy a kapcsolódások szemlélhetők legyenek.

b) Tárgyak csoportosítása.

Az egyes alapvizsgálatok tárgyai a következők volnának:

I. alapvizsga.

Magyar magánjog alaptanai.

Magyar közjog.

II. alapvizsga.

Magyar kereskedelmi jog.

Magyar közigazgatási jog.

Gyakorlati és elméleti nemzetgazdaságtan.

III. alapvizsga.

Magyar magánjog.

Magyar polgári törvénykezési jog.

Magyar büntetőjog az eljárással.

Ime: a magyar kereskedelmi jog, a magyar közigazgatási jog, a magyar polgári törvénykezési jog, — az eddigi rendtől eltérőleg alapvizsga tárgyai. Nagy gyakorlati jelentőségük teszi ezt szükségessé. Gyakorlati embereink tudvalevőleg épen ezen studiumokban a leggyengébbek. Pedig épen ezek a mindennapi életnek ú. n. kenyér-studiumai. Csakugyan minimális kívánság, hogy a „jogász-ember“ a mindennapi életnek a jogát alaposan ismerje.

A magyar magánjog két ízben is alapvizsga tárgy. Helytelen volna ugyanis, ha csak az alaptanokból az első év végén vétetnék fel a vizsgálat. Szükséges, hogy a magyar magánjog behatóbb tárgyalás után a harmadik év végén újból vizsgálat tárgyává tétessék. Szükséges ez nemcsak magára a magyar magánjogra tekintve, hanem szükséges, tekintve különösen a kereskedelmi jogra s a polgári törvénykezési jogra. Ilyképen nyerik meg ugyanis ez utóbbi tudományok az erős, biztos középpontot.

A római jog és a jogtörténet a mai rendtől eltérőleg nem alapvizsga tárgyak. A tanulmányi rendben való rendszeri elhelyezésük hozza ezt szükségképen magával. De mind a ketten tárgyai a mindjárt következők szerint kötelezőleg elsőnek leteendő történeti szigorlatnak.

2. Szigorlatok.

a) Jog- és államtudományok különválasztása.

Államvizsgák.

Átérve most már a szigorlati rend kérdésére, mindenek előtt a jog- és államtudományok jelenleg fennálló különválasztása, valamint ezzel kapcsolatban az államvizsgálatok ügye veendő fontolóra. Javasoljuk az államvizsgálatoknak eltörlését annyival inkább, mert ez intézményt az élet jóformán már eltörölte. De nem is volna

indokolt azt új életre kelteni. Képesítő elméleti vizsgálat tartására hazai viszonyaink mellett csak az egyetemet tekinthetjük alkalmasnak, még pedig a gyakorlati szakemberek közreműködésétől mentesen. Hogy az ú. n. kültagság intézménye mennyire nem vált be, erre nézve elég legyen utalnunk azokra az adatokra és fejtegetésekre, melyek jogi oktatásunk kérdésének irodalmában, szakértekezleteken stb. fölmerültek.

Nem indokolt továbbá — sőt egyenesen tarthatatlan — annak a nagy különbségnek fentartása, mely ma már szabályszerint a jogi doctorátuson alapuló igazságügyi pálya és a csupán elméleti államtudományi államvizsgát feltételező közigazgatási pálya képesítése között fennáll. A közigazgatási tisztviselő gyakorlatilag talán a legfontosabb államhatalmi functio végzésében tölti be hivatását, amivel aligha egyeztethető össze az az elvi lebecsülés, melyben e pálya a mai alacsony képesítési fok révén részesül. Ha tehát a kötelező doctorátus az igazságügyi pályának előfeltételül szolgál, ugyanennek kell állania a közigazgatási pályára nézve is.

Ehez képest elejtette karunk azon, a tárgyalások során felmerült gondolatot, amely szerint a közigazgatási szakon — legalább az alsóbb fokozatokon — minősítésül ne kívántassék meg az egységes jogi doctoratus, hanem elég legyen egy olyan képesítő vizsga kiállása, amely a római jog és a jogbölcsélet kivételével a mostani jogi- és államtudományi doctori szigorlatok tárgyaira vonatkozó szigorlatokból állana, doctori értekezés és doctorrá felavetés nélkül, sőt magának a jogi tanfolyamnak a berendezése is olyan módon történjék, hogy az alsóbbfokú közigazgatási és különösen pénzügyigazgatási pályához két semesterrel kevesebbnek hallgatása is elég legyen. Ezt a gondolatot egyébként maga a felvetője is ahhoz a feltételhez kötötte, ha a jogi tanfolyam egyébként — szerinte célszerűbben — nem négy, hanem öt évre volna berendezve, amely esetben a bíróságoknál vagy ügyvéd mellett folytatandó előzetes egy évi joggyakorlatnak is hajlandó volna az ötödik év előtt helyet adni.

De nemcsak a most érintett aránytalan különbséget véljük eltüntetendőnek, hanem magában a szigorlati rendszerben is eltör- lendőnek tartjuk a jog- és államtudományok ma fennálló külön- választását. Egy egységes jogi doctorátus volna megállapítandó, melyben az alább részletezendő összes jog- és államtudományi disciplinák szigorlati tárgyakként szerepelnének. A mai jogi doctorátus két tárgynak (közgazdaságtan, statisztika) kivételével magában fog-

lalja az összes ú. n. államtudományokat is. Indokolt azonban, tekintettel arra a szoros kapcsolatra, mely jog és gazdaság, valamint általában az állami és társadalmi élet jelenségei között fennáll, hogy e két fontos társadalomtudományból való szigorlatozás a jogdoctori fok elérésének előfeltételéül szolgáljon. Még indokoltabb azonban, hogy a közigazgatási pályára készülők, kiktől egyébként a mai ú. n. államtudományi doctorátust kellene megkövetelnünk, az innen hiányzó tételes jogtudományokból is szigorlatozzanak, mert az idevágó jogszabályoknak alkalmazása éppúgy hivatásukhoz tartozik, akár csak az igazságügyi pályán levőknek. A jog- és államtudományok bifurkációját csupán a *gyakorlati* képesítő (igazságügyi és közigazgatási) vizsgálatnál véljük fentartandónak.

b) Általános szabályok.

Az egyes szigorlatok letétele közötti időszak minimuma 3 hónap legyen, mely szabály alól kivétel egyáltalán ne legyen tehető. Ugyanily szigorítással javasoljuk fenntartani a mai szigorlati szabályzat ama — ma már, sajnos, komolyan alig vett — rendelkezését (13. §.), mely szerint a szigorlat ismétlésének 3 hónap, pótszigorlatnak pedig 6 hét letelte előtt hely nem adható. Ugyancsak óhajtandónak tartjuk, hogy gondoskodás történjék annak a ma alakilag szintén fennálló, de gyakran be nem tartott szabálynak érvényesüléséről (szig. szab. 9. és 11. szakaszok), mely szerint a szigorlat 5 tagból álló bizottság előtt teendő, mely a szigorlat elfogadása tárgyában egyhangúlag, vagy szótöbbséggel határoz; úgyszintén annak a szabálynak megtartásáról is, mely szerint (10. §.) a szigorlat két órán át egyfolytában tartandó. Javasoljuk, hogy szegénysorsú és kitünő előmenetelű egyének a gyakorlati díj fizetése alól fölmenthetők legyenek. A tanári-kar e kedvezményt az első szigorlatnál a harmadik alapvizsgának, a további szigorlatoknál pedig a megelőzőnek *kitünő* letétele esetén adhassa meg.

A szigorlatok letételének helye tekintetében fentartandónak véljük azt a ma fennálló szabályt, hogy szigorlatra bármely egyetemen elő lehessen állani, teljesen függetlenül attól, hogy az illető hol alapvizsgázott, avagy abszolvál. Folytatni azonban a szigorlatozást csak az egyetemen lehessen, ahol a jelölt azt elkezdte.

Nagyméltóságod ama felvetett kérdésének megfontolásánál, hogy nem volna-e lehetséges a szigorlatok bekapcsolása a tanul-

mányi időbe, fölmerült az az eszme, hogy a III. alapvizsga helyébe valamelyik szigorlat tételessék, miáltal a leteendő vizsgálatok száma csökkentetnék és ezáltal a tanulmányi időt is megrövidítenék. E szigorlatnak ily előzetes letétele természetesen csupán facultatív volna, azaz semmi hátrány nem érné azt a hallgatót, aki e szigorlatot a tanulmányi idő alatt nem tenné le, föltéve természetesen, hogy a hallgatott tárgyakból mindenkor sikeresen colloquálna. Viszont a szorgalmas tanulóra nézve azzal az előnnyel járna, hogy tanulmányai befejeztével időt takarítana meg. A bizottságban ennek az eszmének indítványozása érdekében merült föl javaslat, a többség azonban — bár méltányolta a fölhozott előnyöket — mégis mellőzendőnek találta, mert szigorúan ragaszkodott ahhoz az elvi állásponthoz, hogy szigorlatot csupán a tanulmányi idő teljes befejeztével, azaz csak végbizonyítvány birtokában lehessen tenni. Még azt a ma fennálló kedvezményt is föltétlenül eltörölnöndőnek tartja, mely az absolutorium elnyerése előtt 4 héttel megengedi a I. szigorlat letételét. E mellett alapvető tárgyaknál elkerülhetetlennek véli a szigorlaton kívül még az alapvizsgát is, éppen e tárgyak alapos elsajátítása érdekében.

c) Felavatási értekezés.

Múlhatatlanul szükségesnek véljük továbbá a felavatási értekezés tekintetében jelenleg tapasztalható visszaélések lehetőségét gyökeresen megszüntetni. Itt megint egészen eltekintve attól az inkább ideális jelentőségű óhajtól, hogy a mai szigorlati szabályzat ama rendelkezése (16. §.), mely szerint az írásbeli értekezés csak akkor fogadható el, ha mind tartalmára, mind kidolgozására nézve beható tanulmány eredményeként mutatkozik, az elv reális megvalósításának érdekében szabállyá volna teendő, hogy a jelölt értekezését *megelőzőleg* legyen köteles benyújtani ama szigorlati csoport letétele előtt, melyek tárgyai közül az írásbeli dolgozat témájának tárgykörét választotta. Az értekezés témája pedig oly módon volna az illető szigorlattal szerves kapcsolatba hozandó, hogy a szigorlati kérdés tekintettel legyen az értekezésre és ezáltal a bizottság meggyőződést szerezhesen arról, hogy a jelölt, ha netalán igénybe is vett volna idegen segítséget, legalább alaposan megtanulta az illető kérdést. Fölmerült oly nézet is, hogy ez a cautela nem volna elegendő és valóban nem nyújtana kellő biztosítékot az iránt, hogy

a jelölt nem mással írassa meg munkáját, ha mindjárt arról gondoskodva van is, hogy utólagosan az értekezés tartalmát megtanulja. Hogy tehát ezen a fogyatékonyságon segítve legyen és különösen, hogy a jelölt írásbeli fogalmazási képességéről bizonyosságot lehessen szerezni, az az indítvány vetődött föl, hogy a jelölt az egyes szigorlati tárgyakból ne csak szóbeli, hanem — a jelenleg létező ügyvédi vizsgálathoz hasonlóan — írásbeli vizsgát is tegyen, mely minden idegen segítséget lehetetlenné teszi. A kar e javaslatot mellőzte, mert azon a nézeten van, hogy az elérni kívánt cél az alapvető tárgyaknál minden irányban bőségesen, sőt sokkal hathatósabban meg lett valósítva a practicumok, illetőleg az ezek kapcsán készítendő és megtárgyalandó írásbeli dolgozatok útján. Az indítványozott megoldás tehát lelkiismeretes keresztülvitele esetében fölöslegesen róna valóban túlságosan nagy terhet a szigorlatoztató szaktanárra, ellenkező esetben pedig üres formasággá válnék.

d) Szigorlati tárgyak csoportosítása.

Elméleti minősítő vizsgául négy szigorlat volna rendszeresítendő. Ha ugyanis az államtudományokból való külön minősítést megszüntetjük s azokat a tárgyakat, melyek ma csak az államtudományi szigorlatnak a tárgyai, meg akarjuk hagyni szigorlati tárgyaknak, nem lehet az anyagot felosztani három szigorlat között anélkül, hogy egy-egy szigorlatnak túlsok tárgya ne legyen. A négy szigorlat a következő lenne:

1. történeti szigorlat,
2. magánjogi szigorlat,
3. közjogi szigorlat,
4. társadalomtudományi szigorlat.

A történeti szigorlat tárgyai volnának:

római magánjog,
európai és magyar jogtörténet,
jogbölcsészet,
egyházjog.

Vagyis azok a tárgyak, melyek ma is tárgyai a történeti szigorlatnak, hozzávéve a jogtörténetet. A jogtörténetet anyagának kiváló jelentőségére tekintettel tettük szigorlat tárgyává. Szigorlat tárgyává kellett tennünk, ettől eltekintve, azért is, mert a tanulmányi

rendben való rendszeri elhelyezése útját állja annak, hogy mint manapság, alapvizsga tárgyát képezze.

A magánjogi szigorlat tárgyai:

magyar magánjog,
magyar polgári törvénykezési jog,
magyar kereskedelmi- és váltójog.

A közjogi szigorlat tárgyai:

magyar közjog,
magyar közigazgatási jog a pénzügyi joggal,
magyar büntető jog és büntető eljárás.

A társadalomtudományi szigorlat tárgyai:

gyakorlati és elméleti nemzetgazdaságtan,
statisztika,
politika.

A történeti szigorlat az absolutorium elnyerése után, de szükségképen elsőnek teendő le, mint a többi fundamentuma. A történeti szigorlat tárgyai ugyanis nyilván csupán az esetben képezhetik a már többször emlegetett, erős és biztos alapját a további szigorlati tanulmányoknak, ha a történeti szigorlat szükségképen elsőnek teendő le. A többi három szigorlat sorrendje tekintetében a hallgatót szabad választás illethetné. E három szigorlat egynemű tárgyakból van összeállítva. Helyesnek látszik ugyanis a különemű tárgyak közötti kapcsolódások ismerete után egynemű tárgyakat tenni egy-egy vizsgálat tárgyává.

IV.

Jogakadémiák.

A jogakadémiák létjogosultságának kérdése nem szerepel Nagyméltóságod kérdőpontjai között és így a bizottság természetesen eltekintett attól, hogy ezt a kérdést megvitatás tárgyává tegye, hanem e főiskolákat, mint létező intézményeket fogta föl, melyek helyzetével a jelenlegi jogállapot szerint számolni kell. Már fentebb voltunk bátrak jelezni ama véleményünket, hogy a jogakadémiáknál képesítő vizsgálatról nem lehet szó, hanem csakis jogi tanfolyamok és alapvizsgák tartásáról. Tekintetbe véve

azonban ez utóbbi functionak kiváló fontosságát és az egész jogi oktatás szempontjából alapvető jelentőségét, nem mulaszthatjuk el kiemelni, hogy e főiskoláink előadó személyzete képzettségének színvonala intézményileg megfelelőbben biztosíttassék, mint ezt ma megvalósítva látjuk. Elvileg és a fennálló jog betűje szerint erről kellő gondoskodás céloztatik ugyan, anélkül azonban, hogy annak gyakorlati megvalósítása keresztül volna vive. A fennálló szabály szerint ugyanis a jogakadémiáknál csupán a rendes-, illetőleg végleges jogakadémiai tanárság elnyerése van külön képesítéshez: az egyetemi magántanári habilitatio megszerzéséhez kötve, de maga a kinevezés, illetőleg előadó tanáru alkalmaztatás nem. Ennek az állapotnak fonák volta két irányban jelentkezik: egyfelől nincs garancia annak elérésére, hogy tényleges előadóul (helyettes-, ideiglenes- vagy rendkívüli tanár stb.) valóban megfelelő, alkalmas, képzett egyén alkalmaztassék, másfelől pedig a rendes tanárság, illetőleg véglegesítés megszerzése alakilag túlságosan szigorú előfeltételhez van kötve. Ez utóbbi mozzanatnak következménye azonban esetleg abban nyilvánulhat, hogy az alkalmazó, illetőleg kinevező hatóság a szabályok szigorú betartásától eltekint vagy pedig, — és ami még rosszabb — (amennyiben az illető hatóság ily kegyelmezésre bármi okból nem hajlandó), abban, hogy ezt a kegyelmi actust kénytelen-kelletlen az egyetemnek kell elvégeznie a magántanári gráduznak enyhébb mérték alkalmazása mellett való adományozása által. Hogy azután mindez végeredményben úgy a jogakadémiák, mint az egyetemi magántanárság, sőt mindezek folytán közvetve, illetéktelen protectiók érvényesülése útján az egyetemi tanárikarok színvonalának leszállítására is vezethet, önként érthető. Legyen szabad utalnunk e kérdésben *Concha* Győző épp e napokban megjelent cikkére (Jogállam című folyóirat, 1915. évfolyam 165—172. o.), melynek ezirányú fejtegetéseit minden tekintetben magunkévá tesszük.

Hogy tehát mindeme visszasságokon lehetőleg segítve legyen, a magunk részéről is eltörlendőnek tartanók azt a szabályt, mely a rendes, illetőleg véglegesített jogtanárság előfeltételül az egyetemi magántanári habilitatiót követeli meg. Azt azonban mégis aggályosnak vélnők, hogy e fontos állás betöltése minden magasabb tudományos qualificatió nélkül is lehetővé váljék. A kérdés ily megoldása, ha lehetséges, még a mainál is nagyobb mértékben segítené elő a protectióban ugyan erős, de egyébként gyöngé

elennek a jogtanári pályán való érvényesülését, miért is ebben az esetben csupán az egyetemi magántanárság színvonalának megoldásán volna segítve, de viszont az ifjúság jogi oktatásának szempontjából sokkal fontosabb ügyön: a jogakadémiák színvonalán nem. Ezért tiszteletteljes javaslatunk odairányul, létesíttessék bizonyos tárgycsoportokra kiterjedő jogtanári *képesítő vizsgálat*, mely bármínemű nyilvános (tehát akár rendes-, akár rendkívüli-, helyettes-, vagy ideiglenes alkalmazású) jogtanári állás elérésének szükségképpeni és elmaradhatatlan előfeltétele. Ez a vizsgálat nem állítana oly magas *tudományos*, és különösen irodalmi követelményeket az illető tanár elé, mint in theoria a magántanári habilitatio, mely, ha azt komolyan veszik, a jelölttől többek között azt követeli, hogy „önálló, szigorúan tudományos *dolgozattal*“ bizonyítsa, hogy „az egyetem valamelyik karához tartozó tudománynak egész körére kiterjedő ismerete mellett *a tudomány önálló művelésére képes*“; de viszont arról igenis hivatva volna bizonyítékot szolgáltatni, hogy az illető tárgycsoport körében megfelelő jártassággal rendelkezik, annak tárgyait nemcsak alaposan megtanulta, de minden részletében föl is dolgozta, annak irodalmát ismeri és rendelkezik főiskolai előadás tartásához szükséges ítélőképességgel. Így azután bizonyos tehetség birtokában, megfelelő szorgalommal hozzáférhető ez a képesítés olyanok számára is, akiktől azt, hogy valamely tudományos kérdést előbbrevigyenek, várni nem lehetne. És ezt a zsinórmértéket azután nyugodtan alkalmazni lehetne kellő szigorral és ezáltal odahalni, hogy a jogakadémiáknak ez a minimálisan megkívánható színvonala mindenkor megóva legyen.

Csupán felvetni óhajtottuk ez alkalommal ezt az eszmét; mintegy adalékot a jogakadémiák súlyos problémájának megoldásához, melynek hiánya — ha ez intézmények fenntartatnak —, az egész oktatási reformot lényegesen veszélyeztetné. A képesítő vizsgálat szervezésének közelebbi részletezésébe ezúttal nem bocsátkozunk, csak majd abban az esetben, ha Excellentiád a javaslatot elvben magáévá tévén, a további, részletes megvitatás aktuálisá válnék.

Leckepénz kérdése.

Végezetül a leckepénz intézményére vonatkozólag fölített kérdésre nézve legyen szabad azt a nézetünket nyilvánítanunk, hogy a tandíjban való részesedésnek behozatala, azaz helyesebben *visszaállítás*a az egyetem színvonalának emelése érdekében óhajtható. Szükséges, hogy az egyetemi tanári állás fénye és vonzó ereje mindenkor meglegyen, mert csakis így várható, hogy a jogászság elite-je törekedjék e pályára. Az a megoldás, mely csupán a speciálcollégiumokért, illetőleg praktikumi- és semináriumi oktatásért adná meg a leckepénzt, kétségkívül helyes irányú átmenetet jelent, de nem kielégítő elintézés a kérdésnek, mert a leckepénzben való részesedés elvileg fenálló tétellel teendő, mely mindenféle kollégiumra alkalmazást nyerjen. A leckepénzeknek elvonása mindenütt, ahol azzal kísérletet tettek, fölötté káros eredményre vezetett; elég legyen e tekintetben az ausztriai és schweizi egyetemek esetére utalnunk, melyeknek tanszékeit valósággal lépcsőknek tekintették a németországi tanszékek elnyerésére. Nálunk — mutatis mutandis — attól lehet majd tartani, hogy más életpályákkal szemben fog az egyetemi tanárság ily inferioris helyzetbe jutni, ami a megfelelő, értékes tanári *succrescentiát* öli meg.

* * *

Összevetve most már tiszteletteljes javaslatainkat a Nagyméltóságod által fölvetett kérdőpontokkal, a megadott válaszok a következő helyeken foglalhatnák:

1. kérdés: „Fentartandó-e a jövőben a jog- és államtudományok eddigi különválasztása a vizsgarendszerben?” } III. 2. a)

2. kérdés: „Mennyiben látszik szükségesnek egyes tantárgyaknak elhagyása vagy korlátozása, másoknak bővítése vagy újabbnak felvétele?” } II. 1. a—c)

3. és 4. kérdés: „Mennyiben látszik szükségesnek a tantárgyak újabb csoportosítása úgy a rendszerben, mint a vizsgákon? Minő elvek alapján valósítható meg a csoportosítás és minő sorrendben következzenek a csoportok egymás után?” } II. 1. e), II. 2., III. 1. b), III. 2. d) és kisebbségi különvélemény

5. kérdés: „Alapvető tárgyaknál milyen módzatok mellett valósítható meg a kötelező gyakorlat behozatala, esetleg segédtanárok igénybevételével?”

I. b—c)

6. kérdés: „Mennyiben kívánatos és milyen módzatok mellett hozható be a leckepezékek intézménye, különösen speciálcollégiumi és seminariumi oktatásért?”

V.

7. kérdés: „Mennyiben lehetséges a szigorlatok egy részének bekapcsolása a tanulmányi időbe, hogy szorgalmas tanulók tanulmányaik befejeztével időt megtakaríthassanak?”

III. 2. b)

8. kérdés: „Nem volna-e kívánatos a felavatási értekezés elejtése vagy tárgyának a szigorlatokkal szerves kapcsolatba hozatala?”

III. 2. c)

Midőn a tiszteletteljesen előterjesztett javaslatokat ismételtén Excellentiád kegyes jóindulatába ajánljuk, legyen szabad végezetül arra kérnünk Nagyméltóságodat, hogy a reform ügyében kibocsátandó jogforrás tervezetét karunkhoz annak idején leküldeni méltóztassék.

Kelt a debreceni m. kir. tudomány-egyetem jog- és államtudományi karának 1915 február 23-án tartott, II. rendkívüli üléséből.

Dr. Kun Béla s. k.,
e. i. dékán.

KISEBBSÉGI KÜLÖNVÉLEMÉNY.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Kegyelmes Urunk!

A debreceni m. kir. tudományegyetem 1915 február 23-án tartott II. rk. ülésének a jogi szakoktatás tárgyában hozott határozatának **ama része ellen**, melyben a kar a tanulmányi-, az alapvizsgálati- és a szigorlati rend kérdését illetőleg a bizottsági jelentésben foglalt állásponttól eltért [II. 1. e); II. 2.; III. 1. b) és III. 2. d)], bátrak vagyunk a bizottsági jelentés értelmében különvéleményt jelenteni be, arra kérve Nagyméltóságodat, hogy a szóban forgó kérdésben **is a bizottsági jelentésnek** a következőkben előterjesztendő **álláspontját** elfogadni méltóztassék.

A)

A kötelező tárgyak sorrendje és csoportosítása a tanulmányi rendben; különösen: a jogtörténeti disciplinák elhelyezése.

Nem csatlakozhatunk kari többségünk álláspontjához az első — bevezető — évfolyam jellege és ehez képest a tanulmányok további folytatása kérdésében. Indokolt ugyan, hogy ennek az első évfolyamnak kötelező tárgyai ne történelmi jellegű disciplinák, hanem a modern jog élethez közel álló tárgyak legyenek. De az már egyáltalán nem indokolt, hogy folytatólag, a III. és következő féléveken át is a tételes jogot hallgattassuk kizárólag és a történelmi tárgyakat: különösen a római jogot és jogtörténelmet az utolsó évfolyamra tegyük.

Az első évfolyam most említett szervezése ugyanis koránt-

sem jelenthet eltérést attól az egyedül helyes elvtől, hogy a tétel-
 es jognak beható elemzése, alapos és mély dogmatikai földol-
 gozása, tehát valóban tudományos művelése múlhatatlanul szüksé-
 gessé teszi az előzetes jogtörténelmi — tehát római jog, a magyar
 és európai jogtörténelem tanúságain nyugvó — szemléletet. Hogy
 azonban a kezdő ifjúnak befogadóképessége erre a tulajdonképeni
 tudományos megmunkálásra alkalmassá váljék, szükséges egy elő-
 zetes propaedeutikai tanfolyámon átesnie, mely kizárólag azt a célt
 szolgálná, hogy bizonyos elemi jogi ismeretekre tegyen szert és a
 jogászai gondolkozásmóddal megismerkedjék. Ez az első évfolyam
 voltaképen a jelenlegi középiskolai oktatásnak a jogi ismeretek köz-
 lése tekintetében érezhető hiányát volna hivatva pótolni. E mellett
 alkalmas a kezdőnek munkakedvét is fokozni és mintegy jobban
 felmelegítené őt és egész jogi studium. iránt. A mai I. évfolyam
 tárgyainak köre a kezdőnek eszmevilágától távol esik. Aligha von-
 ható kétségbe, hogy a mai élő jog institúciói megismerésének kap-
 csán sokkal könnyebben és szívesebben fogadja be elméje a jog-
 tudomány alapelemeit, mint eszmevilágától teljesen idegen, ősi kul-
 turállapotok jogi rendjének tanulmányozása útján. A jogtörténelmi
 disciplinának propaedeutikai erejének teljes kiaknázása sokkal inkább
 lehetséges akkor, ha az ifjú már bizonyos bevezető alapismeretekkel
 rendelkezik. A jogtörténelemnek bizonyára minden előadója érzi
 azt a visszás helyzetet, mely az által áll elő, hogy ő hallgatóinak
 pl. a törvényhozó, vagy végrehajtó hatalom történelmi kialakulásá-
 ról beszél, holott hallgatósága maguknak e fogalmaknak lényegével
 még meg sem ismerkedett, hisz nem hallott még a közjog elemeiről
 sem. Ugyanez áll az egyes magánjogi intézmények jogtörténelmi
 fejlődésére is. Hogy tehát ez állapot fonákságán lehetőleg
 enyhítsen, nyilván kénytelen már a jogtörténész saját leckéi rendjén
 a fogalmak vázlatos ismertetésére kiterjeszkedni s ez által mintegy
 elébe vágni a köz- és magánjog tananyagának. De a római jog
 előadója is kénytelen bizonyos általános jogtani bevezetéshez folya-
 modni, abból a célból, hogy a római magánjog beható tárgyalását
 megérthetővé tegesse. Sokkal helyesebbnek vélnök tehát, ha egye-
 nesen rendszeres terv szerint történnék az, aminek kerülő úton ma
 is meg kell történnie. Ez indokolja az első tekintetre talán túlságosan
 radikálisnak tetsző javaslatot, mely szerint az első évfolyamon beve-
 zetőül a *magán-, köz- és büntetőjog*, valamint a *közgazdaságtan*
elemeit kellene előadni.

Ámde e bevezető évfolyam és az ezután következő évfolyamok között élesen kidomborodó caesura állítandó fel. Az első évfolyam tisztán és kizárólag az imént kifejtett előkészítés céljait szolgálja. A voltaképeni igazán tudományos oktatás valójában csupán ezután, a II. évfolyammal *kezdődik* meg, mégpedig a történelmi jellegű jogi studiumok tanításával.

E tárgyaknak a legutolsó évfolyamra való áthelyezését nem helyeselhetjük, mert e tárgyaknak e *tudományos* kiképzés szempontjából még is csak első sorban propaedeutikus jelentőségét tulajdonítunk. Nem tudjuk elképzelni azt az eredményes és beható magánjogi oktatást, mely ne a római jognak már előzetesen recipiált tanulságaira támaszkodnék. Mihelyt már nem csak arról van szó, hogy — mintegy madártávlatból — futópillantást vessünk a jogrendszer tételes intézkedéseire, hanem immár az a feladat, hogy a fennálló magánjog szabályait mélyreható jogi elemzés tárgyává tegyük, magasabb jogi fogalmak kategóriára vezessük vissza (jogászai constructio) és egységes rendszerbe foglaljuk, valóban nehéz volna még csak elképzelni is azoknak a tudományos eredményeknek mellőzését, melyek kizárólag a római jog vívmányai. A római jognak előzetes tanítása híjján tehát ismét csak az a helyzet állana elő, hogy a mélyített magánjog collégiumának előadója volna kénytelen a saját leckéjének előadására szánt időt a szóbanforgó és mulhatatlanul szükséges római jogi ismeretek vázlatos előrebocsátására fordítani. Ha ezt teszi, ismét csak kerülővel és kevésbé célszerű időbeosztással történnék az, ami a maga idején egyenes úton sokkal hatékonyabban volna keresztül vihető. Ugyanez áll mutatis mutandis a jogtörténelemre is. A tételes jogrendnek minden egyes intézményét más szemmel egészen más megértéssel fogja tanulmányozni az, aki a jelzett tárgyak elsajátítása révén a kellő jogtörténelmi látókört már megszerezte. Ha tehát ahhoz az egyedül irányadó szemponthoz tartjuk magunkat, hogy minden egyes tantárgy oly módon, oly időben és oly csoportosításban adassék elő, mely a végső cél: az elérhető legtokeletesebb jogászai képzettség érdekében a legmegfelelőbb, úgy kár volna e tárgyakat a tanfolyam végére tenni és ezzel a tételes tárgyak tanítására gyakorolt, gyümölcsözőtető hatásokról lemondani. Igaz ugyan, hogy aki e tárgyak valamelyike iránt különösebb vonzalommal viseltetik és ennek következtében az illető tárgyak mélyére akarna hatolni, ezt az összes többi tárgyak kellő elsajátítása után nagyobb eredménnyel tehetné. Ebből azon-

ban csak az következik, hogy az ily törekvés méltányolva és elősegítve legyen az által, hogy az ily ifjú számára a kérdéses tárgyakból megfelelő (összehasonlító jogtörténeti, pandektajogi egyházjogi), elmélyített speciál-kollégium adassék elő, valamint különösen, hogy az ily ifjú fokozott igénye a szemináriumi oktatás útján elégíttessék ki. A nagy átlag kiképzése szempontjából azonban a tételes tárgyakban való alapos behatolás az irányadó momentum és ez, mint láttuk, e tárgyaknak már előzetes felhasználását feltételezi. Mindezeket szem előtt tartva, a II. évfolyam kötelező leckéi a római jog és az egyházjog volnának mindkét féléven át, továbbá az I. semesterben az európai jogtörténet, a II. semesterben pedig a magyar jogtörténet. E tárgyak mellé a közgazdaságtani oktatásnak, mely az I. évfolyamban a közgazdaságtan alapelveinek előadása révén megalapoztatott, folytatásául az I. félévben az elméleti közgazdaságtan, a II. félévben pedig a statisztika járulna.

A III. évfolyamban folytatódnék a magánjogi oktatás a magyar magánjognak mélyített és dogmatikailag beható előadása által, beleértve természetesen az osztrák polgári törvénykönyv jogát is, mindaddig, míg a magyar általános polgári törvénykönyv életbe nem lép. E mellé járulna ugyancsak mind a két féléven keresztül az anyagi büntetőjognak és a magyar közigazgatási jognak col-légiuma.

B)

Alapvizsgálati rend.

Az alapvizsgálatok létesítése s tárgyaik csoportosítása szükségképen kell, hogy a megállapított tantervhez símüljön. Ehez képest az I. évfolyam végén az előadott, alapvető jellegű jogi és gazdasági ismeretek volnának az I. alapvizsgálat tárgyai, ú. m.:

magánjog alaptanai,

közjog,

közgazdaságtan elemei,

valamint a bizottsági jelentésben fel nem vett, de a későbbi tanulmányok szempontjából ép oly fontosságú *büntetőjog* alaptanai.

A tantárgyak halmozásától ennél a vizsgálatnál egyáltalán nem kell tartani. Tekintetbe véve azt a caesurát, melyet javasolt rendszerünk az I. és a többi három évfolyam közé állít, egyenesen

kívánatos, hogy az I. évfolyam záróvizsgálója nehéz legyen és így alkalmat adjon a jogi pályára amúgy is még mindig túlságosan nagy számban tóduló elemnek alapos megrostálására. Csak aki ezt a súlyos próbát kiállotta és ez által nemcsak törekvésének, de tehetségének is elegendő jelét adta, bizonyul alkalmasnak a II. évfolyamtól kezdve meginduló, voltaképeni tudományos oktatás eredményes befogadására. Helyes tehát, hogy aki viszont erre nem alkalmas, már az I. év végeztével elzárassék a jogi pálya további folytatásától s még idejekorán más, neki való pályára téríttessék. Magától értetődik egyébiránt, hogy e vizsgán a tantárgyaknak csupán *alapelemei* jönnének tekintetbe, ami azután valami túlzottan szigorú, elmélyített vizsgáztatást már eleve kizár.

A II. évfolyamot bezáró II. alapvizsga tárgyai:

Római jog.

Magyar és európai jogtörténelem, különös tekintettel az egyházjogi intézmények történelmi kialakulására is.

A III. alapvizsga tárgyai:

Magánjog,

Büntetőjog,

Közigazgatási jog.

C)

A hallgató kötöttsége a kötelező tárgyak idejét és sorrendjét illetőleg.

A hallgatónak kötöttsége indokolt az első három évfolyam kötelező tárgyaira nézve. E részben tényleg fenn állanak azok az okok, melyeket karunk jelentése e rendszer javára felhoz. Ami azonban a többi tantárgyakat illeti, ezeknek sorrendjére nézve helyesebbnek véljük a kötött sorrend elvét mellőzni. Csupán azt kellene kimondani, hogy az összes többi tárgyak, melyek az I., II., és III. alapvizsgának nem tárgyai, azaz:

a kereskedelmi és váltójog,

polgári törvénykezési jog,

bűnvádi eljárás,

politika,

jogbölcselet,

alkalmazott közgazdaságtán,

pénzügytan a pénzügyi joggal, valamint a nemzetközi jog

— ez utóbbi heti 3, valamennyi többi 5—5 órában — az V—VIII. félévekben hármikor, legalább is egyszer hallgatandó.

E tárgyak eredményes elsajátításához a kötött sorrend nem múlhatatlanul szükséges; az alaptárgyaknak az eddigiekben kifejtett kötött sorrend szerint való hallgatása után egyéni mérlegelés tárgya lehet a többi tárgyak egymásutánjának megállapítása. A szigorú kötöttségnek ezt a kis enyhítését azért is szükségesnek vélnők, mert a felsőbb évfolyanokban már bizonyos tekintettel kell lenni egyes kiváló hallgatók egyéni hajlamára is. Ha a hallgató mind a nyolc semesterezen át szigorúan kötve van bizonyos meghatározott tanulmányi rendhez, akkor ez idő alatt sohasem juthat alkalma, hogy hajlamához képest valamely tantárggyal különösebb alapossággal foglalkozhassék. Így módon nem is lehet arra számítani, hogy a semináriumi oktatást a hallgatóság köréből bárki is igénybe vehesse. Míg a bizottság javaslata szerint az erre törekvő hallgatónak módjában állana legalább egy félévet úgyszólván tehermentesíteni, a hajlama szerint való tárgy odaadó művelésére fordítani, semináriumi munkásságot folytatni stb. Ami különösen a semináriumi oktatást illeti, attól tartunk, hogy ennél az intézménynél a teljes kötöttség rendszerének mindvégig való érvényesítése esetén csupán az egyetemen kívül álló résztvevőkre lehetne számítani.

D)

Szigorlati rend.

A jog- és államtudományok bifurkációjának mellőzésével szervezendő jogi doktorátus tárgyai 3 szigorlati csoportba volnának sorozandók, ú. m.:

a) Magánjogi csoport:

1. Római jog.
2. Magyar magánjog.
3. Kereskedelmi- és váltójog.
4. Polgári törvénykezési jog.

b) Közjogi csoport:

1. Magyar közjog.
2. Közigazgatási és pénzügyi jog.

3. Büntetőjog és bűnvádi eljárás.

4. Egyházjog.

c) Társadalomtudományi csoport:

1. Politika.

2. Jogbölcsezet és nemzetközi jog.

3. Közgazdaságtan.

4. Statisztika.

A mai szigorlati rend szerint fennálló ú. n. *történelmi szigorlat* mellőzendő volna. Indokoltabb ugyanis annak tárgyait ama szigorlati csoportokba sorozni, melyekbe azok természetüknél fogva tartoznak: így a római jogot a magánjogiba, az egyházjogot a közjogiba és a jogbölcsezetet a társadalomtudományiba.

Ha karunk többségének álláspontja külön történelmi szigorlatot tart szükségesnek és azt szükségképen *elsőnek*, kívánja letéltetni, ez csak azt mutatja, hogy maga sem zárkózhatik el annak felismerése előtt, hogy a történelmi tárgyak a többi tanulmányoknak *alapjai*. (Fent 35. old.) A történelmi studiumoknak a tételes tárgyaktól való elkülönített és azok beható tudományos oktatását megelőző csoportosítását azonban a *tanulmányi* rendben kell érvényesíteni. A *szigorlatozásnál a már megszerzett képzettség* tanúsításáról van szó: helyesebb tehát, hogy ez e tárgyakra nézve ama disciplinával kapcsolatosan történjék, melyeknek tudományos megalapozásához fölhasználtattak: ezért indokolt, hogy a jelölt a római jogból a magánjogi-, az egyházjogból pedig a közjogi tárgyakkal együttesen szigorlatozzék. Az európai és magyar jogtörténetet a második alapvizsga tárgyául javasolván, mint szigorlati tárgynak létjogosultsága esedik, a jogbölcsezet pedig egyáltalán nem is történelmi tárgy s így helye mindenképen csak a társadalomtudományok között lehet.

Ezekben voltunk bátrak tiszteletteljes külön véleményünket Nagyméltóságod elé terjeszteni, maradván Nagyméltóságodnak

Debreczen, 1915 február hó 23-án

alázatos szolgálai:

Dr. Bernolák Nándor s. k.,
ny. r. tanár.

Dr. Kiss Géza s. k.,
ny. r. tanár, bizottsági előadó.

Az a)–c) pontokra vonatkozólag:

Dr. Illyefalvy Géza s. k.,
ny. r. tanár.

Függelék a kisebbségi véleményhöz: a hallgatók tanrendje:

	I.	II.	III.	IV.
I. félév	Magánjog elemei. Közjog. Közgazdaságtan elemei. * Összesen: 15 óra. Hozzá: Mindhárom tárgyból repetítoriumok 6 óra. 21 óra.	Európai jogtörténel. Római jog. Egyházjog. Emlélti közgazdaságtan. Összesen: 20 óra. Hozzá: Magánjogi practicum 2 óra. Együttesen: 22 óra.	Közgazgatási jog. Magánjog. Büntetőjog. Összesen: 15 óra. Hozzá: Pandecta exegeticum 2 óra. Ezenfelül a hátralevő kötelező tárgyak közül tetszés szerint. Lásd: IV. év.	Hátralevő kötelező tárgyak: a) Rendszerez leckeit: Közgazdaságtan alk. része (IV—VIII.) Kereskedelmi jog. Váltó jog. Polgári perrendtartás. Büntető perrendtartás. Politika. Jogbölcsészlet. Pénzügytan és pénzügyi jog Nemzetközi jog (3 óra). Összesen: 38 óra.
II. félév	Magánjog elemei. Közjog. Büntetőjog alapjai. Összesen: 15 óra. Hozzá: Mindhárom tárgyból repetítorium, a 2—2 óra, összesen 6 óra. Együttesen: 21 óra.	Magyar jogtörténel. Római jog. Egyházjog. Statisztika. Összesen: 20 óra. Hozzá: Római jogi practicum, különös tekintettel a magán magánjogra 2 óra. Együttesen: 22 óra.	Közgazgatási jog. Magánjog. Büntetőjog. Összesen: 15 óra. Hozzá: Magánjogi practicum 2 óra. Büntetőjogi practicum 2 óra. Közgazgatási jogi practicum 2 óra. Ezenfelül a hátralevő kötelező tárgyak közül tetszés szerint. Lásd: IV. év.	b) Practicumok: Kereskedelmi jogi 2 óra. Polgári perrendtartási 2 óra. Büntető perrendtartási 2 óra. Magánjogi 2 óra. Összesen: 8 óra.